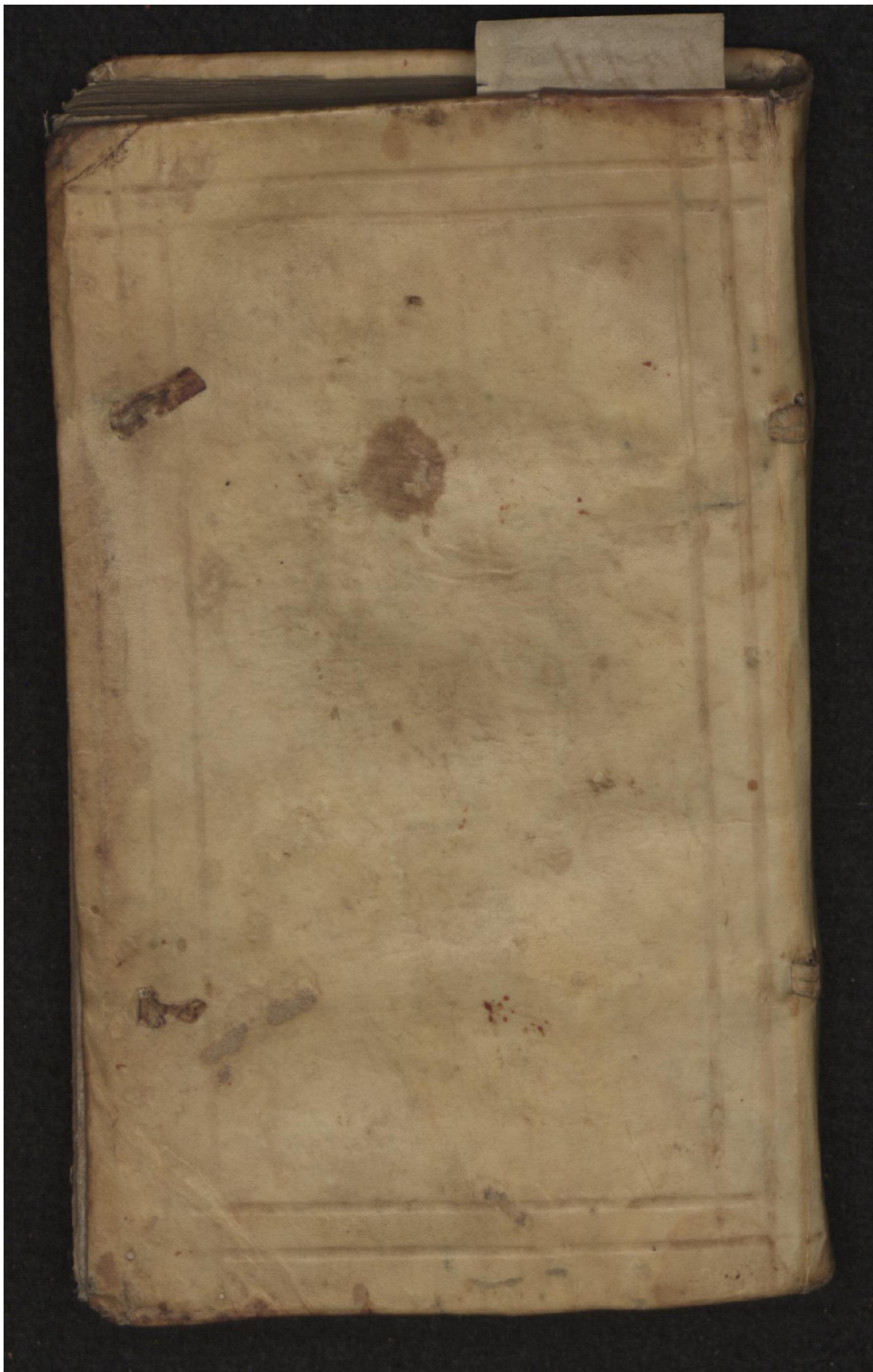
P O F

1590

M. Fischer fecit

Namannus Becker.

Namanu

Pauel mekelborch Namanu

Anno Domini

1595

1595

Schola
sis

Pau
Ec

Contin

I. De Schol
vandis
ctoris m
comm
158

II. Lectionu
rum De

III. De Officijs
sticæ.

15

Vv
Impressa

Scholæ Flensburgensis Administratio.

Rectore

Paulo Sperlingio Eckerenfordensi.

Continentur hoc libello.

I. De Scholis, & constituendis & conservandis Oratio: habita tùm, cùm Rectoris munus PAULO SPERLING, commendaretur: XVIII. Iulij Anno 1586.

II. Lectionum & Exercitationum classicarum Designatio.

III. De Officijs Discipulorum Leges Scholasticæ.

15 *89.*

VVITEBERGAE

Impressa à Matthæo VVelaco.

Reverendis & Clarissimis viris,

M. *Sebastiano Schrödero, præposito,*
M. *Thomæ Scattenbergio,*
M. *Henrico Joannis,*

VERBI DIVINI APUD Flensburgenses Ministris fidelissimis, & Scholæ Patronis, Præceptoribus suis & amicis plurimùm colendis:

M. PAULUS SPERLING,
Scholæ Flensburgensis Rector,
S. P. D.

Postulastis à me Reverēdi viri, Præceptores, & amici colendi: cùm Rectoris mihi munus demandare-

 tur:

tur: ut orationem eam, quam tum temporis de Scholis, & condendis & conservandis habebam, in lucem ederem: simul etiam, quæ ratio sit erudiendi pueros & exercendi hanc ætatem in Schola nostra, exponerem.

Non potui hanc operam vobis negare: cùm ob vestram in me authoritatem: tùm ob meam erga vos observantiam.

Itaq; laborem hunc suscepi: molestum illum quidem: sed tamen Scholæ nostræ, uti tùm sperabam, & adhuc spero, non inutilem. Sed ecce: cùm ad calcem iam perducta res esset: &

exem-

exemplar typographo, ut typis describeretur, transmissum: nescio quonam fato meo, Mompelgardi istud, à militibus gallicanis, combustum fuit: si vera modò Typographus retulit.

Parva iactura, dicet aliquis, fateor. Parva sunt enim hæc & facilia: neq; ego pro magnis aut reconditis vendito. Sed tamen quæ homines eruditissimi, & in erudienda Juventute exercitatissimi, multis annis observarunt, observata aliis communicarunt, ea me qualicunq; modo illustrasse: & ludo nostro literario accommodasse,

nunquam pigebit: vel eam maximè ob causam: ut sciant alii, qui in nostrum aliquando locum succedent: quam nos rationem secuti simus: & habeant, vel quod imitentur, si probabunt: vel emendent, si improbabunt.

Et sanè latere hæc ego libenter passus fuissem. Suppudebat enim me interdũ, fateor, in vulgus hæc efferre: & pusilla, & obvia nimis, & protrita: & ab aliis toties inculcata. Verũ quia denuò instatis & urgetis, agedùm morem postulatis vestris geramus: & sortem denuò experiamur.

Quamobrem, meliori ut auguror omine, chartas veteres recollegi: & ex iis qualiacunque hæc quæ videtis cōcinnavi. Classes descripsi: officia distribui: exercitationes & pensa singularum classium indicavi: docendi rationē talem monstravi: qualem Præceptores meos Argentinenses secutos memini: & qua ego me profecisse, atq; eruditum fuisse, cognovi.

Neque enim meliorem adhuc inuenire apud alios potui: neq; melior, ut opinor, à quoquam inveniri facilè poterit: si modò recte intelligatur: & ido-

neos Magistros assequatur: cùm ad veterum illa Græcorum & Romanorum, si non facultatem, at certè facilitatem & consuetudinem, accedere proxime videatur.

Neque verò putandum: vel Gallos, vel Italos, vel Hispanos, isthæc quidem assequi posse: nostros verò pueros & adolescentes assequi non posse. Cur enim non nostris idem, quod illorum concessum sit ingeniis? aut cur nos minus, quàm illi industria consequi poßimus? Nam quod illis nos hominibus doctrina cedimus: magis id fit vitiosa insti-

stitu-

ſtitutione, & ignavia noſtra: quam naturæ facultate. Cuius bonitas ut Dei donum eſt: ita in omnibus ſeſe terris exſerit. Omne enim ingenii lumen â Deo eſt: qui humanæ mentis eſt illuminator. Huius ergo in nos benignitatem cur negemus? aut, quod aliis tribuit: cur nobis eundem tribuere, & poſſe, & velle, deſperemus? Sed nimiùm apud illos artium tradendarum ratio certa eſt: & aperta: & brevis; apud nos, varietate vaga: obſcuritate difficilis: diuturnitate iniucunda. Hinc illæ lachrymæ: hinc querelæ: quod &

multitudine, & prolixitate, & ſubtilitate, noſtra de principio debilitamus ingenia.

Ipſos ego vos teſtes facio, Viri clarißimi. Ipſi vos omnes Scholas ante rexiſtis: ipſi periculum rationis huius feciſtis: ipſi probationibus noſtris Scholaſticis tertium iam annũ, quo Scholæ præſumus, interfuiſtis: ipſi, quid in unaquaq; diſcant curia pueri, animadvertiſtis: ipſi vidiſtis: quantùm puerilis poßit ætatula tollere, portare, perficere: ſi præmonſtratorem habeat idoneũ: ſi nitatur, ſi imitetur, ſi æmuletur: ſi nihil negatum putet, ingenio, exercitationi, induſtriæ. Quòd ſi

enim

enim ea, apud pueros Sex Septéve annorum, adepti sumus, quæ volebamus: & quæ ἀδύνατα esse nonnullis videbātur: quid deinceps metuendum sit non video: quo minus eadem aliis in ætatibus & maiora longè adipiscamur, quæ ab ipsis quoq; requirimus: si modò desit inertia: & ignavia nobis non officiat. Quæ cùm ita sint: quēadmodum vos à me postulastis, ut hunc in me laborem susciperem: sic à vobis ego vicissim peto: ut, si methodus isthæc placeat, deinceps eam in Schola vestra retineatis: et Magistratui nostro atq; Scholarchis commēdetis: neq; libros & autores

veteres temerè commutari ſinatis: ſi modò cavere vultis incommoda: quæ à barbara & indocta doctrina ſolent oriri: retinere verò ea: quæ ad recuperandā veterum illorum, quos plena collaudare manu ſolemus, docendi, diſputandi, dicendi, ſcribendi facultatem ſunt accommodata.

Sed quid ego hæc ad vos? quorum voluntatem, ſtudium, curam, fidem erga Scholam noſtram, cognitam ſatis perſpectamq́, habeo. Valete, Viri clariſsimi: amici optatiſsimi. Flensburgi, Anno recuperatæ Salutis, 1589. Calend. Iulii.

DE SCHOLIS, ET CONSTITUENDIS ET CONSERVANDIS,

Oratio.

DEmosthenem ferunt, Auditores Reverendi, Clarissimi & Doctissimi, summum illum Reipub. Atheniensis Oratorem: cùm legatus olim in Macedoniam missus esset, ut coram Philippo Rege de pace causam peroraret; adeò Regis conturbatum aspectu fuisse: vt repentè & ingenium ipsum, & vox omnis atq; oratio deficeret. ita quidem, vt nisi Aeschines cæterique, qui aderant è Repub. legationis socii, dicendi in se partes suscepissent: infecta re, cum dedecore & infamia discedendū fuisset. Idem mihi, in hoc lectissimorum, doctissimorumq; virorum cœtu, ne accidat, vehementer sanè metuo: & cur metuam, causas me minimè contemnendas habere, arbitror. Etenim, si id prudentissimo viro, eloquentissimo homini, ei denique Oratori euenire potuit: de quo ipse subinde Philippus dicere non dubitavit: huius se unius Oratoris magis extimescere fulmina:

quàm omnes, omnium Atheniensium seu arietes, ceu catapultas, ceu propugnacula ei, in quam, oratori si id accidere potuit: ut unius intuitu Principis ita percelleretur: non modò vt exalbesceret: verùm etiam obmutesceret: quid, obsecro, animi, mihi esse putaris Auditores? qui neq; animo, neq; ingenio, neq; doctrina, neq; exercitatione, neq; authoritate denique comparandus omninò cum illo sum. vtpote cui animus à natura datus est pusillus: ingenium minus quàm mediocre: eruditio exigua: exercitatio parua: authoritas ad dicendum planè nulla. Et tamen apud vos dico, Coss. partim amplissimos: Ecclesiæ partim Doctores Clarissimos: Senatores partim prudentissimos: ciues denique ornatissimos: omnes excellentibus à natura ingeniis præditos: à studijs liberalium doctrinarum instructos: vsu denique rerum magnarum peritissimos. Accedit huc: quod alij ad dicendum surgere solent, ad eam sæpe excusationem confugiunt: ut vel necessitate se adductos, vel officio impulsos, dicendi munus non appetiuisse; sed detrectare non potuisse dicant. quam quidem rationem totam, hodierno nobis die, ipsa rei natura conditioque præcludit. Etsi enim nec nos, vltro nobis hanc & dicendi & docendi

prouin-

provinciam poposcimus: sed incredibili vestro studio, ad eam vocati sumus: tamen eò rem devenisse video: vt si minus aliqua ex parte, nostra vobis approbata fuerit industria; causa nulla sit: quin omnes accusandam potius temeritatem nostram, quàm sublevandam imbecillitatem arbitrentur. Nam ab eo, qui Rectoris in se munus recipere, huiusq; contingere authoritatem loci audeat: nihil, nei perfectum ingenio, tinctum doctrina, politum arte, elaboratum industria, adferri putant oporrere.

Quæ dùm in vos intuens, Viri Clarissimi, & aures vestras tersas atque politas considerans, paulò me cùm perpendo diligentius: eò tandem metu, timore, anxietate progredior: ut vehementer dubitem: utrum dicendi munus à Reverendo & Clarissimo, Dn. M. Sebastiano Schrödero, mihi delatum, cum periculo suscipiendum sit: an verò cum inobedientiæ crimine, & ingratitudinis quadam labecula deponendum. Verùm tamen in hac ipsa dubitatione, id me recreat atq; reficit: quòd Aeschinem quoq; fractum & debilitatum metu erexisse, scribunt Historici. Nam cùm oculis: cum serenissimis, placidoq; vultu, sæpe Rex Philippus aspexisset: suamq; hoc modo erga

ipsum

ipſum benevolentiam declaraſſet: ad pertexen-
dum id, quod oratione explicandum ſume-
rat, animo magno perrexiſſe dicitur. *Ecquid*
igitur cauſæ eſt, Viri Reverendi, Clariſsimi &
Doctiſsimi, quin & ego, cùm omnium ve-
ſtrûm in me ora oculoſq; converſos videam:
ſummam mihi de vobis benenolentiam para-
tumq; audiendi ſtudium polliceri debeam?
Veſtra in alios declarata humanitate fretus, hoc
quicquid eſt oneris, ſuſtuli: majus id quidem
quàm ferre me poſſe intelligo. Quod tametſi
perferre non potero: opprimi me onere offi-
cij malo: quàm id quod mihi cum fide ſemel
impoſitum eſt, aut propter perfidiam abjicere:
aut propter infirmitatem animi deponere.
Quamobrem cùm pro laudabili Scholæ veſtræ
conſuetudine aliquid omninò hoc in tempore
dicendum ſit: cogitanti mihi, & cujus rei cau-
ſa in hunc locum longè ampliſsimum aſcen-
derim. & ad quos verba facturus ſim, ita pror-
ſus videtur: nullo in argumento meam com-
modiùs Orationem verſari poſſe: quàm ſi de
Scholis & conſtituendis & conſervandis, pau-
cula quædam in medium proferam.

Etſi enim his de rebus tantis tamq; vtili-
bus, minùs me commodè, & ut decet graviter
ſatis, verba facere poſſe agnoſco: (nam com-
modi-

moditati ingenium, gravitati ætas impedimento est: tamen cùm sapientes Viri, hoc, non aliud agendum; & præsentis quæ sunt vel temporis, vel loci, non aliena, aut remota tractanda moneant: operæprecium me facturum arbitror: si quarum rerum cogitatione unumquenq; vestrum vehementer hoc in loco affici velim, earundem animos vestros commemoratione, excitare coner: meq; ipsum officij, in quo constitutus hodierno die à vobis[?] sum, commonefacere. Qua quidem in re istud mihi cùm primis lætandum esse video: quod cogitationes meas qualescunq;, cùm Reverendi atque clarissimi viri, Dn. M. Sebastiani Schröderi cogitationibus consensisse, sentio. Is enim cùm de beneficijs, quæ Deus urbi nostræ exhibuit & plurimis & maximis, oratione diserta, præclarè disseruisset: inter alia scholarum quoque mentionem fecit; nec inter minima, sed maxima eas beneficia, numerandas esse, contendit. Quæ cùm ita sint: mihiq; ipsa per se delectæ ad dicendum materiæ dignitas, satis magnam factura audientiam videatur; tamen hoc Rhetorum potius lege & consuetudine, quàm quòd ita necessarium judicem, petam à vobis Auditores: ut, quemadmodum illum pulcherrimis de rebus, Oratione quoq; pul-

cherrima, attentis auribus animisq́;, dicentem audivistis: ita & mihi res quidē pulcherrimas oratione non pulcherrima cōpræhendere meditanti: exigui temporis usurā largiri; & attentè bonaq́; cū venia verba mea audire, dignemini.

Soleo ſæpe antè oculos mihi ponere Auditores: crebrisq́; apud alios ſermonibus repetere: quæ ſingulis aut gentibus aut civitatibus conferre miſericors Deus bona ſoleat. Quæ quidem qui non agnoſcit, excors; qui cùm agnoſcit, agnita non prædicat; impius meritò & ingratus cenſendus eſt. Nullus enim tantum eſſe ingenii flumen; tantam dicendi vim tantamq́; copiam; tàm divinum atque incredibile genus orationis arbitror: ut eorum magnitudinem multitudinemq́; beneficiorum, non dico augere, ſed recenſere: non exornare, ſed enarrare poſsit. Verùm tamen hoc affirmo; & pace dicere veſtra Auditores non dubito: beneficia pleraq́; omnia, ſi unum in locum conferantur, cum unico hoc beneficio, vel præſtantia, vel utilitate comparanda non eſſe: quod pios Deus magiſtratus excitat: qui Scholas non modò conſtituendas, verumetiam conſervandas; in iiſq́; adoleſcentes educandos pios & doctos exiſtimant: qui velut ſuccenturiati demortuorum in locum ſuccedant: & vel

Reip.

Reip. clauum teneant, vel ad Ecclesiæ gubernacula sedeant: vel alia societatis humanæ munia subeant. Nam & extenuari verbis reliqua possunt: & fortunæ cuidam ascribi: easdemq; amitti posse videntur. At verò Scholarum ea est conditio; ut quæ secum adferunt bona; quantacunq; illa sunt: quæ certè maxima sunt: ea firma maneant atq; perpetua. Non enim furem ullum aut prædonem metuunt: non naufragia extimescunt: non alios casus adversos reformidant. Quin etiam illa ipsa. quæ rerum humanarum domina putatur, fortuna: libenter se Scholis cedere, facesq; submittere: & sine his, non tàm prodesse sua, quàm abesse hominibus bona fatetur.

Est aliquid, & permagnum est, benè nasci: hoc est generosissimis & antiquissimis familijs inseri: valetudine uti commoda, pulchrum: divitiis pollere jucundum: honoribus florere egregium: in pace, otio, tranquillitate, viuere, optandum. Turres porrò præcelsas, templa magnifica, ornatissima prytanea, amplissima peristylia, portus opportunissimos, aliasq; substructiones ingentes & admirabiles monstrare posse, præclarum est: utile est: magnificum est: gloriosum est. Sed tamen eam hæc omnia conditionem habere viden-

tut: ut si pietas absit erudita, vel pia potius eruditio: quæ quo pacto utendum sit his omnibus, non commonstret: nec diuturna nec salutaria verè & utilia esse queant. Longè enim, longè me Christe, præclarius est: prudentes in civitate viros habere: qui, quicunq; tandem venti sint, Reip. navem tenere; eandemq; prudenter regere sciant. Longè utilius: in tanta ingeniorum morumq; non modo diversitate, verùm etiam perversitate, cives habere concordes, pios, moderatos; & magistratuum cùm dictis, tùm edictis obedientes. Longè magnificentius, juris legumq; peritos habere: non, ut ille ait, bonorum extortores, legum contortores: sed qui non juris magis, quàm justiciæ consulti sint: neq; constituere litium actiones, quàm controversias tollere malint. Longè gloriosius, medicos habere fideles: qui cùm adventantes morbos prævidendo, tùm præsentes depellendo, tum futuros avertendo, laborantibus succurrere, ægris mederi, excitare afflictos possint. Quid? Ecclesiæ doctores puros habere: qui de Deo rebusq; divinis homines doceant: adversa conflictantes fortunâ erigant: secunda exultantes frangant: deniq; quemcunq; in animis hominum tempus morum postulat: eum dicendo vel excitent, vel

sedent:

sedent: quibus laudibus efferendum: quibus studiis prosequendum: quo loco numeroq; habendum censetis? Dicerem istud Auditores, nisi divinum hoc esset, & incomparabile, atq; ineffabile prorsus beneficium.

At verò, unde nam, quæso vos, hæc omnia ad nos bona perveniunt? unde? nonne ex Scholis, tanquam limpidissimis quibusdam fontibus, oriuntur atque demanant? Ex his enim, velut ex equo quodam Trojano, certatim non modo acuti prodeunt Philosophi: sed Rerumpub. quoq; Rectores industrii: sapientissimi juris consulti: medici experientissimi: cives deniq; omni virtutum genere ornatissimi: &, quod extremum atq; summum est; Ecclesiæ Christi doctores veri, sinceri, sanctiq; illius divini verbi thesauri, & propagatores, & propugnatores acerrimi.

Quamobrem pulcherrimè D. Basilius Scholas describens, διδασκαλεῖα eas esse ait ψυχῶν λογικῶν θεογνωσίας τε καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν παιδευτήρια. Egregium sanè & dignum tanto viro de re tali judicium. Quas enim utilitates Scholæ secum afferunt plurimas: eas vir ille sanctissimus universas, aut certè præcipuas, descriptione brevi complexus esse videtur; veram scilicet Dei agnitionem:

artium bonarum cognitionem: vitæ atq; morum gubernationem.

Et quidem primus hic omnium Scholarũ finis erat: de Deo homines ut instituerentur. Etenim prima instaurandarum Scholarum laus. Deo Opt. Max. jure debetur. Hic enim, in Lycæo ille pulcherrimo, Paradisi inquam horto, primus ipse docuit: & Adamum discipulum suum, de volutate sua erudivit. Quin & Abrahami nobis Scholam, velut exemplum quoddam gravissimum & antiquitatis plenum. Geneseos in libro proposuit, *scio, inquiens, quod præcepturus sit filijs suis, & domui suæ post se: ut custodiant viam Domini: & faciant judicium atq; justiciam.* O magnificum & honestissimum rei honestissimæ encomium verbis quidem breve, sed reipsa tàm amplum: ut nemo verbis exprimere satis possit.

Gen. 15. v. 17. 18. 19

Socratem, Plutarchus scribit, obvium aliquando habuisse Xenophontem, Grylli filium: eumq;, ubi nam homines boni fierent, interrogasse. Quod cum se nescire Xenophon respondisset: *Me igitur*, inquit, *sequere: ut hoc discas.* Magna laus & admirabilis: quam Scholæ suæ homo, non hominis, sed Apollinis oraculo sapientissimus, tribuit: Homines in ea bonos fieri. Socratem secutus Plato, in

villa

villa paterna Scholam instituit: eamq; Academiam, quasi ἄκος τῶ δήμου, medicinam populi, appellavit. Et sunt profectò Scholæ veræ illæ Academiæ: è quibus populus, omne suum ἄκος, ad morborum incursus omnes, veluti ex preciosissimo quodã myrothecio potest depromere. Sed quantò illustrior & propè divina hæc est gloria: quam Abrahami Scholæ Deus ille Opt. Max. ipse tribuit: Scio quod &c. Valeat nunc, valeat suo cum gymnasio Socrates: recedat cum Academia Plato: ipse cum Lyceo cedat Aristoteles: híc, hîc Scholarum nobis utilitas, brevibus quidem, sed illustribus interim verbis significatur: docere scilicet homines: ut custodiant viam Domini; & faciant judicium atq; justiciam.

Absorpsit me æstus Orationis: vt longius provectus sim, quàm putáram. Itaq; vela jam paulisper contraham: contentus iis quæ à me leviter potius indicata, quam explicata fuére. Quod si enim de Orationis conquirenda copia magis; quam de aurium vestrarum fugienda satietate solicitus esse vellem: possem híc, Auditores, disertus esse: possem temporis illius in habendis Scholis consvetudinem, cum populo Israëlitico, in Ægypti regnum

inductam; & cum eodem vicissim eductam, demonstrare: possem semper Ecclesiæ Scholas conjunctas fuisse comprobare. Sed non faciam: ne cùm memoriæ vestræ, tùm etiam prudentiæ, diffidere videar. Quis enim hoc non videt: quicquid in religione boni unquã fuit: id omne ex Scholis profectum esse? quis non animadvertit? vitem Euangelicam ab Adamo per scholas hasce plantatam; à Nohamo illiusq; posteris excultam; germen tandem produxisse lætissimum: cujus nondum fructus perierunt, nec deperibunt unquam.

Prima igitur hæc, & summa Scholarum est utilitas: quod veram nobis de Deo doctrinam tradunt. Sed non sola est, Auditores, siquidem & artium nos inde bonarum disciplinam adipisci, Basilius noster asserit. Quid enim aliud Scholæ sunt: quàm pulcherrima optimarum artium umbracula: quæ, ut autor gravissimus Xenophon ait, πάντων τῶν καλῶν πηγαὶ bonorum omnium fontes existunt. Vbi enim hi fontes obstruuntur: ibi nullius amplius esse boni scaturigo potest. Flaccescit honestas: exsiccatur pietas: arescit fides: contabescit charitas: occidit religio: nil nisi lacunæ malorum, scelerumq; sentinæ quædam relinquuntur.

Erant

Erant quidem patrum nostrorum memoria, inepte quidam religiosi: qui inutiles esse Scholas Ecclesiæ contendebant propterea: quod artium scientia non sit necessaria: cùm literarum sacrarum, & intellectus, & interpretatio, Dei donum sit: nec nisi instinctu S. S. hominibus concedatur. Quæ perniciosa quorundam opinio, si aut locum invenerit: aut patronos & approbatores habuerit: actum erit de religione; actum de literis; actum de vitæ sanctimonia, morumq; honestate erit. Et, quid multis? in pristinam barbariem recidet; ingentemq; Respub. Christiana cladem accipiet. Non ego jam de singulis Philosophiæ partibus loquar: ne illarum quidem artium, quæ in hac Schola vestra traduntur; & logicæ vulgò appellantur; quanta sit dignitas, quanta utilitas, quanta deniq; in Ecclesia Christi necessitas, referam. Nimis enim id longum foret: & alius fortasse de his ipsis dicendi locus erit. Iam verò satis id quod dicimus, & plus quàm satis, majorum nostrorum probant tempora: ubi neglectis Scholis, missis præceptoribus, valere jussis artibus, spreto linguarum studio, innumeri errores & idololatriæ, quas copiosè ante percenseri à Reverendo & Clariss. Dn Præposito audivistis, Ecclesiam Chri-

sti oppresserunt. Testatur idem seculi nostri felicitas: in quo, vnà cum Scholis restauratis, veritatem puritatemq; doctrinæ cœlestis, luce, quod ajunt, meridiana clarius splendere videmus. Non igitur mirum cuiquam videri debet: quod Scholas ad religionem conservandam, necessarias esse diximus. Artibus enim salvis, salva manet religio: iis corruptis, neq; hæc salva diu incolumisq; potest consistere. Et hinc fato quodam accidisse videtur: ut nemo unquam Ecclesiæ hostis fuerit: qui non bellum eodem tempore Scholis quoque indixerit.

Iuliani Apostatæ, hostis illius Christianæ religionis infestissimi, quodnam de iis, qui Christo nomen dederant, opprimendis consilium fuerit, nostis Auditores. Cùm enim nulla ratione Christianorum § extinguere atq; opprimere doctrinam posset: id tanden consilii cepit, ut edicto caveret: ne ullo amplius Philosophiæ genere Christianorum liberi, erudirentur. Vidit nimirùm homo impiissimus: è Scholis tanquam armamentario quodam instructissimo, hastas amentatas depromi: & oratoriis lacertis torqueri, quibus & religio vera defendi; & ethnicorum everti vanitas possit. Itaque omni Scholarum aditu Christianorum

norum liberos prohibuit. Prudens tyranni consilium: si tamen ulla in re mala locum habet prudentia. Sed longè, meo quidem judicio, prudentiores Christiani: qui ab hoc se instituto depelli non sunt passi: sed quia publicos conventus, ob tyrannorum sævitiam, agere non potuerunt: privatas tamẽ in ædibus Scholas habuerunt, quod nulla ratione melius & religionem se veram defendere, & idololatriam oppugnare posse viderunt.

Verùm non artium modo domicilia Scholas appellat Basilius: sed & virtutum omnium παιδευτήρια nominat. Vt enim erectæ qui sunt excelsæq; indolis equi: si à primis statim annis in disciplinam domitori tradantur: faciliores evadunt, & ad quemvis usum magis idonei. sin minus: feroces, effrenati, intractabiles prorsus redduntur. Sic hominem, si aut non satis, aut non benè educatus fuerit, omnium ferocissimum pessimumq; futurum: si verò cum natura felici disciplinam rectam assecutus sit, animalium omnium optimum divinissimumq; fieri posse judicat.

Est enim educationis bonæ vis tanta: ut consopitam quasi naturam suscitet: vitiosam corrigat: bonam confirmet: efficiat deniq;: ut quæ in hominis sunt munere atq; officio posita

ſita: & citius, & rectiùs, & faciliùs fiant omnia. An verò à piè prudenterq; inſtitutis Scholis ſi abierimus: ullo alio in loco, educationem meliorem reperierimus? ubi quibus in diſciplinam traduntur pueri, id elaborant: ut nihil oculi eorum videant: nihil aures hauriant: nihil animus cognoſcat: quod à virtute magnorum virorum, à religione Chriſtianorum, à doctrina eruditorum, ab omnium hominum honeſtate ſit alienum. Quid igitur prudens non eſſet is: qui in inquirendo, & inveſtigando vero, diſtrictus diſtentuſq; totus tenetur? Fortitudinem cur non amplecteretur is: cujus aures non niſi de externarum rerum deſpicientia, de magnarum appetentia, præceptis undiq; circumſonant? Iuſticiam in eo quis deſideraret? qui de religione cultuq; numinis divini, de pietate in patriam, amore in parentes, cæteroſq; ſanguine junctos; de fide benevolentiaq; omnibus præſtanda, docetur: & docetur quotidiè? Libidinibus porrò quo ſe pacto dicaret is? qui quantum alii feſtis diebus ludorum celebrandis, quantum intempeſtivis conviviis & ſaltationibus; quantùm aleæ, quantùm pilæ, quantùm aliis voluptatibus tribuunt: tantùm ſibi temporis ad ſtudia recolenda ſumit: itaq; vivit: ut ab illis nunquam

ſe, aut ocio abſtrahi, aut voluptate avocari, aut deniq; ſomno retardari patiatur? Iam verò, quid obſecro virginali verecundia pulchrius? quid hilaritate, comitate, morum ſuavitate, elegantius? quid vitæ ſimplicitate atq; innocentia amabilius? Adoleſcentem apud Poëtam commendat pater, quod facilè omnes perferre ac pati poſsit: quibus cum vivat, ijs ſeſe dedat: eorum obſequatur ſtudiis: nunquam ſe illis præponat: ita deniq; vitam actionesq; omnes inſtituat: ut inviſus nemini, acceptus omnibus ſiet. Eodem modo Vlyſſem laudat Homerus: eumq; πολύτζοπον vocat: propterea quod ad multorum voluntates aggregare ſeſe potuit. Sed quod ille multis eſt multorum annorum erroribus conſecutus: ut ingeniis ſeſe variis variorum accommodare poſſet: ubi nam nos, Auditores conſequi poſſe cenſetis? In Scholis, in Scholis, inquam conſequemur. Hæ enim ſunt quæ mores agreſtes & ruſticanos exuunt: politos & urbanos induunt: & quomodo cum triſtibus ſeverè, cùm remiſſis jucundè, cum ſenibus graviter, cum juvenibus comiter, cum omnibus tamen moderatè ſit prudenterq; vivendum, commonſtrant. Quas nos virtutes, ſi non in Scholis addiſceremus: quid obſecro noſtra hæc vita à bruto-

rum

cum vita differret? differret dico? nonne deteſtabilior longè futura eſſet? Etenim inſtructus armis homo eſt, prudentia, & ratione, & ingenii ſolertia: ad quæ improbitas atq; injuſticia ſi acceſſerit; plus damni, quàm ulla vel nocentiſsima fera, dare ſolet: ut non malè dixerit Philoſophus, neſcio quis: μυριοπλάσια κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸν θηρίου. Infinitis partibus plura mala homo malus, quàm beſtia intulerit mala.

Sed manifeſtiora hæc ſunt, Auditores, quàm ut longiore opus oratione habeant, aut teſtimonio. Satis id, ſatis quotidiana loquitur experientia: teſtantur Rerumpub. curiæ: fatentur principum aulæ: confirmant Eccleſiarum cathedræ: univerſa deniq; hominum aſſeverat ſocietas. Et ſanè quanta Scholarum conſtituendarum, cùm ad ſingulorum hominum cōmoda provehenda, tùm Reſpub. totas conſervandas, neceſsitas ſit & utilitas: nec mea nec cujuſquam eloquentiſsimi hominis dignè explicari oratione poteſt: & in tanta explicari temporis anguſtia poteſt.

Solent quidem hoc anni tempore, in hortos, quos eleganter inſtructos locupletes habent, hoſpites ſuos exoptatos ducere: iiſq; vel ſurgentium virgultorum ſilvulas, vel manu

ſua

ſua arbores ſatas, aptoq; ad ſpeciem ordine diſpoſitas, oſtentare: vel lilia ſaltem fragrantia, nitentes purpura roſas, flaveſcentem & ad maturitatem contendentem ſegetem, oſtendere. Quoniam igitur & vos, Auditores, ad Orationem noſtram, veluti hoſpitium quoddam, non nimis iſtud liberale, divertiſtis: ne obſecro grave vobis moleſtumq; ſit: ſi, priuſquam primam hanc orationis noſtræ partem, concludamus; ex diverſorio minus opportuno, in hortum vos educamus Scholaſticum: in quo ſi aliquot modò nobis eum ſpacia conficere volueritis: illuſtria omnia, ſuavia atque jucunda omnia, utilia, fructuoſaq; omnia, reperietis. Fingite igitur vobis, Auditores, (ſunt enim liberæ cogitationes veſtræ) fingite vobis hortum quendam amœniſsimum ſciteq; excultum: in eoq; floſculos varios, alios cocco rutilantes: alios niveo candore blandientes: alios vermiculato varioq; aſpectu arridentes: alios alio ſeſe colore commendantes. Interq; hos arbores pulcerrimas, ſuis quaſq; intervallis diſcretas, & in ordinem certum digeſtas, variisq; pomis refertas: quorum aſpectu nihil ſit pulchrius: nihil odore ſuavius: guſtatu nihil jucundius: varietate autem & magnitudine nihil admirabilius.

Talem

Talem horum cum ob oculos vobis ponitis: anne Scholam quandam benè institutam classibusq; certis distinctam, in iisq; varios & ingeniorum & studiorum gradus videre videmini? Laudant Hesperidum hortos Poëtæ: & hanc præcipuè ob causam laudant: quod arbores, non incurvas, sed rectas; non steriles, sed fœcundas habeant: quarum fructus nullo unquam anni tempore deficiant: sed mites alii & ad maturitatem jam perducti, maturescentes alii, alii pubescentes adhuc conspiciantur. Quis verò quæso est: qui eandem Scholarum rationem esse non videat? ita quidem: ut non Hesperidum modò, Alcinoivé pomarium amœnitate fructuq; superent: verumetiam aliorum omnium hortos omnes, quos mirari tantopere plenaq; collaudare manu solemus, longo post se intervallo relinquant. Etenim in hoc horto literario qui seruntur pueri: non illi tortuosi evadunt unquam, aut vitiis dediti: si modò culturæ patientes aures accommodent. nec steriles sunt, sed frugiferi: cùm non modò ipsi per se rectè vivere; verùm etiam aliis inservire hominibus discant. At enim non una est fructuum horti hujus, & agelli, conditio: crudi sunt alii, & disciplinæ nondum calore percocti: rubentes adhuc alii, parumq; maturi:

maturi: alii pubentes adhuc & in primum sese florem induentes. qui tamen omnes, divinæ aspirante aura gratiæ, ita sese erigunt: ita artium, quasi stirpium, nixi fibris, sensim adolescunt: ut propediem ad maturitatem venturi; fructusq; minimè contemnendos, in omne genus hominum, Rempub. totam, effusuri videantur. unde enim prodeunt tandem, qui loquendi, disserendi, dicendiq; aliis artes explanent? nonne ex Scholis? unde qui naturæ obscuritatem indagent? nonne ex Scholis? unde qui de vita moribusq; informandis mortales erudiant? nonne ex Scholis? unde qui morborum curandorum rationes ostendant? nonne ex Scholis? unde qui legum sinuosa volumina tractent? nonne ex Scholis? unde qui sacros Israëlis fontes recludant: & divinos populo thesauros explicent? nonne ex Scholis? Scholæ enim ingeniorum vera sunt gymnasia: Scholæ artium atque disciplinarum amœnissima sunt plantaria; præclara Reipub. seminaria: firmissima Eccesiæ propugnacula: quibus benè munitis, & ipsa satis munita est Ecclesia: iisdem destructis: & doctrinæ obscurari veritatem, & disciplinæ corruere honestatem: pessum deniq; res, cùm publicas, tùm privatas ire necesse est. Verùm

instituti nostri non est, omnes hoc tempore Scholarum utilitates persequi: & cur nam constituendæ illæ sint, causas omnes demonstrare. Quod facere, auditores, si vellem: dies me certè & sol ille diurnus citius, quàm rerum dicendarum sylva seriesq; desereret.

Diximus ergò de Scholis constituendis, Auditores, & diximus: non quæ rei ipsius requirebat dignitas, aut quæ dici poterant: sed quæ cùm temporis patiebatur angustia: tùm auditorum postulabat conditio. Reliquum est: de conservandis iisdem paucis ut agamus. Quæ quidem pars, non nisu profectò nullo, conatúve facili suscipitur: sed laborem longè maximum desiderat. Nam, quod in re familiari à Poëta traditum est præceptum: id locum hîc quoque non immeritò invenit:

Non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.

Incredibile enim est, & tamen verum est: quàm facile nobis, aut depravari posit hoc bonum: aut etiam prorsus eripi. Quò enim quicquam est præstantius; quò utile magis & necessarium; eò acrius oppugnari solet ab adversariis. Ideoq; non potest, non potest, inquã diu, nisi summa adhibeatur cura & diligentia, ut non contaminetur, ejusdem usus retineri.

neri. Quod equidem, Auditores, vt ostendam, non exemplis longè petitis uti necesse habeo, Ante oculos interq; manus sunt obvia nostras. Purißimè majoribus nostris divina voce tradita religio fuerat. Sed eadem paucis post annis ita deformata: ita temporis progressu vitiorum & cupiditatum licentia atque indulgentia labefactata fuit: ut qui locus portus esse putabatur & statio religionis Christianæ fidißima: is pravarum artium sedes, domicilium scelerum, vitiorumq; perfugium existerit. Quid artes liberales, nonne Ciceronis tempore & aliquantò pòst in Italia maximè floruerunt? Eædem non multis pòst seculis, sub Monachorum inprimis regno atq; imperio, ita sunt corruptæ & contaminatæ: ut vix inde ad nostra tempora vetustæ sint elegantiæ restitutæ. Et sanè perpetuò sua, quam inter homines habent, pulchritudine cariturae videbantur: nisi felici hoc nostro seculo, aliqui exorti fuissent maximis ingeniis præditi: qui ad meliorem nos, quod ajunt, frugem revocassent.

Est nimirùm, est hæc natura; cùm rerum omnium bonarum: ut facile adversariorum cupiditate & malitia vitientur: tum præ-

cipuè ut religionis & artium: ſic etiam Scholarum: quæ & religionis & artium bonarum ſunt habitacula. Etenim hoſtis ille humani generis acerrimus Satanas: ut omnis boni hoſtis eſt: ita nulli rei, quàm piè conſtitutis Scholis eſt infeſtior. Videt enim, videt veterator ille aſtutiſsimus: à benè recteq́; inſtitutis Scholis, Reip. felicitatem omnem dependere. Hinc curiam virtutem & prudentiam, Iuſticiam & æquitatem tribunal, verùm divini numinis cultum Eccleſiam, lumina & columina ſua civilem ſocietatem totam deſumere. Itaque quas aperto Marte aggredi, oppugnare, deſtruere Scholas non audet: eas inſidioſè per cuniculos, ſuffodere, labefactare, convellere tentat. Nihil ego jam quo pacto animos ſæpe magiſtratuum adoriatur, recenſeo: ut aut non pertinere ad ſe Scholarum curam exiſtiment: aut ignavos, molles, timidos reddi ſpiritus generoſos literarum cognitione affirment: aut doctis viris milites cicatricoſos, venatores, adulatores, præferant. Non parentum quomodo ſe mentibus incautis ingerat, commemoro: ut omnem illis curam de mittendis ad Scholam liberis, evellat. Non de iis artibus, quibus ipſos pueros, qui ad ludos literarios adhibentur oppugnare

ſoleat,

ſoleat, quicquam dico. Nam de his omnibus ſigillatim verba facere ſi vellem, nova mihi denuò exordienda eſſet oratio. Hoc ſaltem dico: cùm nulla re facilius labefieri aut diſsipari Scholas poſſe quàm diſcordia ſciat: nulla in re elaborat magis: quàm ut inter docentes lites ſerat: contentiones moveat: diſsidia excitet: quibus nulla Scholarum peſtis eſſe poteſt calamitoſior. Nota Salluſtii eſt ſententia: *Concordia parvæ res creſcunt: diſcordia maximæ dilabuntur.* Id ſi ulla alia in re, in Scholarum certè conſervatione eſt veriſsimum: quæ à tenuiſsimo ſæpe ortæ principio, ſola eorum qui in illis docebant concordia, in immenſum vſq; creverunt. Eædem diſcordia partium ita decreverunt: ut tandem, quicquid nominis habebant, amitterent. Quod exemplis comprobare difficile non eſſet, Auditores; plena ſunt enim Hiſtoricorum volumina: pleni Philoſophorum commentarii. Sed vetuſta recenſere, tædioſum eſt: recentia commemorare odioſum. Et ut odioſum non eſſet: mens refugit luctu: tamen & meminiſſe perhorret.

Quamobrem ut contra vim & inſidias tàm potentis atq; aſtuti hoſtis Scholas tueri; & ad poſteritatem quoq; transferre queamus quid porrò faciendum putas, dicat aliquis? Equidem

dicam, Auditores, & dicam breviter: & dicam, uti veterum habere formulæ solebant: quæ sciero, poteroq;.

Primùm igitur cùm non casu, ut fungi, Scholæ nascantur: sed singulari Dei bonitate concedantur: piis illas piorum precibus Deo Opt. Max. commendandas censeo. Solemus, ineunte vere, cùm trepidatio esse solet, ne uredine arbores, syderatione plantæ, rubigine segetes infestentur, supplices ad Deum preces fundere. Neq; id sanè immeritò. Quis enim vestrum est, qui non verno tempori omnium rerum abundantiam atq; copiam acceptam ferendam videat? Etsi enim in æstate demum & autumno fruges fructusq; maturi colliguntur: tamen nisi vernis imbribus ac lepore grato terra laxetur: ea quæ in æstate, & autumno, ubertate magna funduntur, maturitatem consequi suam nequeunt. Non enim, nisi benè floruerint segetes, erit area dives: Nec nisi benè floruerit vinea, Bacchus erit.

Quantò igitur magis pro primo hoc puerilis ætatis rogandum est plantario: ut quæ verè & Ecclesiarum traduces, & Reip. propagines, & lectissimam civitatum segetem continet: quæ flos deniq; est fructuum illorum omnium: quos in vita reliqua adolescentum

sunt,

sint, ingenia reddituria. Adolescentiæ siquidem studia, ut Ciceroni placet, tanquam in herbis significant: quæ virtutis maturitas; & quantæ fruges industriæ sint futuræ. At enim non orandum solum est: sed etiam operi manus admovenda: siquidem non otiosos, sed facientes Deus adjuvat. Proinde, cùm nutritios Deus Scholarum Magistratus esse voluerit: laborantibus illi Scholis succurrere meritò debent. ut enim vites & arbores, in tempestatibus, fulcris quibusdam opus habent: sic etiã Scholæ, eorum qui cum Magistratui sunt, flagitant subsidium. Est igitur illorum, ludis hisce literariis quasi adminiculo esse: ut nulla illis aura, vel paupertatis, vel discordiæ, vel etiam malitiæ, nocere possit. Et cum nervi sint rerum gerendarum pecuniæ: (δεῖ δὲ χρημάτων inquit Demosthenes, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων omninò pecuniis opus est, nec absq; his administrari quicquam rectè potest) cùm multa sunt præclarè utiliterq; à majoribus nostris instituta: tùm nihil, mea quidem opinione, præclarius atq; utilius: quàm quod viros illi pietate & doctrina insignes, non modò qui adultos in Ecclesia concionibus erudierent: verùmetiã in Scholis juventuti præessent, prudentia magna conquirere, stipendiisq; non parvis alere voluerunt.

Viderunt enim homines prudentiſsimi: quamdiu abſq; liberorum poſteritate eſſe non poſsint: tamdiu liberorum ſibi magiſtros retinendos eſſe; atq; ita retinendos: ut ne quid rerum illis neceſſariarum deſit: quò ſuo vitæ genere contenti: non ad alias, ubi plures utilitates ſunt, rationes vitæ deflectant. Retinendum igitur hoc majorum inſtitutum eſt: nec ſolùm in iis retinendum Scholis, quas nos ipſi aperuimus: verùmetiam, quas à majoribus de manu quaſi in manum traditas accepimus. Nam quod M. ille Cato Cenſorius, vetus agricola monet: cùm filium ad diligentiam, in re familiari augenda excitat; non viri ſed mulieris, ejuſq; viduæ eſſe: aliquid de fortunis à parentibus relictis imminuere: inſignem autem & divinum appellat eum; qui in rationibus plus relinquat quod adjecerit, quàm quod acceperit. id latius omnino patere. & ad agricolationem quoq; Scholaſticam pertinere arbitror.

Videmus, Auditores, hæredes bonos, pluris arbuſculas ſœpe pauculas, à parentibus ſibi relictas, quam ædes magnificè ſplendideq; exſtructas facere. Xerxen quoq; Perſarum Regem potentiſsimum, arborem quandam ob pulchritudinem torquibus aureis & armillis

ornasse; custodem insuper eidem nobilem addidisse, historicorum omnium antiquissimus Herodotus, prodidit. At, quænam quærat aliquis erat arbor ista? Platanus, Auditores, erat procera, patulisq; ramis diffusa, sed infrugifera. Et nos hortos hosce Scholasticos à majoribus nostris plantatos, rebus ornare necessariis dubitabimus: qui ipsi ornamenta sunt Reipublicæ: quòd in iis non una, sed plurimæ nascuntur arbores: quæ non forma modò sunt aspectuq; jucundæ: sed fructus quoq; ex sese & jucundissimos & utilissimos proferunt? Cyrus quidem minor, ut est apud Ciceronem, in eo quem de Senectute scripsit dialogo: cùm Lysandro Lacedæmonio, agrum quendam conseptum, diligenterq; consitum ostendisset: isq; admirans & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines dixisset: mirari se non modò diligentiam: sed etiam solertiam ejus, à quo essent illa dimensa & descripta; exsiliens gaudio respondisse fertur: Ego ista sum dimensus: mei sunt ordines: mea descriptio. Sed non minori credo cumulatus gaudio fuisset: si gloriari Cyrus potuisset: parentum suorum manu arbores istas satas fuisse: quas non deteriores, sed meliores ad posteros propagare conetur. Itaq; si id agricolæ facere boni so-

lent: ut non modò quas ipsi plantarunt arbores: aut in quas stirpes inseruerunt: verùm etiam quas à parentibus suis acceperunt: majori sæpe studio educent posteris suis: quantò magis magistratibus bonis faciendum est: ut non modò quas ipsi plantarunt Scholas, sed etiam quas à majoribus plantatas inveniunt, conservent: ut in iis novæ semper serantur plantulæ: quæ alteri seculo, ut ille ait, prosint: & gratissimam memoriam atque vberrimos fructus relinquant suis possessoribus. Præsertim, cùm voluptatem id & gloriam non minorem, quàm illud alterum pariat. ut enim non minus nobis jucundi esse solent dies illi: quibus conservamur, quam quibus nascimur: ita non minor laus iis debetur: qui præclarè institutas, ab aliis Scholas, à ruina atque interitu vindicant: quàm illis ipsis, qui authores harum primi exstiterunt.

Verùm his missis ad nos porrò venio, collegæ optatissimi: qui custodes quasi & cultores horti hujus Scholastici ponimur. Quid igitur nobis faciendum est: si sartas, quod ajunt, tectas Scholas esse nostras velimus? ulysses ille apud Homerum, cùm errores suos commemorat, inter alia Cyclo-

pum

pum in terram devenisse se ait : ubi nec solum aratro proscindere, nec cylindro æquare, nec vites putare necesse habeant : propterea quod ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται, hoc est, vt Horatius noster extulit elegantissimè:

Reddit ibi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret vsq; vinea.

At non ea Scholarum conditio est, collegæ optatissimi : sed culturâ hic est opus : & cultura opus est diligenti : & majori opus est cultura : quàm ulla in hortis agrisve ullis, institui aut possit aut soleat. Habemus enim in Scholis, quæ seramus, collegæ optatissimi, habemus, quæ plantemus : habemus quæ rigemus : habemus quæ putemus : alia habemus multa : quæ sine labore magno, sudore multo, curis ingentibus suscipere perficereque nequimus. Quippe accipimus à parentibus adolescentulos, prope infantes pueros : quasi novellas radices, nullius adhuc manu mansuefactas : rudes, non solùm à doctrina, verùm etiam à majoribus : ut & disciplinam virtutum à nobis primam accipiant : & doctrinam artium atq; disciplinarum adipiscantur.

Horum nos vitiis plurimis atq; maximis, quæ brevitatis nunc causa silentio lubens involvo, si mederi cupimus: ut mederi certè debemus: si modò horti hujus literarii cultores boni, solertes, fideles esse volumus: quot, obsecro, affligi curis, quas devorare molestias, quantos exantlare labores cogemur? Quorum tamen ne nos aut pigeat aut pudeat, publica persuadere utilitas debet: cujus inprimis viros bonos studiosos esse oporret. Moveat nos illud & viri & Oratoris optimi: *Nihil præclarius aut præstantius ex omnibus rebus humanis: quam de Republica & societate civili benè mereri.* At verò, munus Reip. afferre majus meliusve possumus: quàm si docemus juventutem atq; erudimus: his præsertim moribus atq; temporibus: quibus ita prolapsa est: ut omnium opibus refrenanda atq; coërcenda sit? Moveat illud Prophetæ: *qui docti fuerint, quasi splendor firmamenti fulgebunt: & quid ad justiciam erudierunt multos: quasi stellæ, in æternitate perpetuas.* Moveat illud Servatoris nostri: *Qui, quicquid minimo ex hìs parvulis factum sit, sibi factum affirmat.* Et sanè si Scholarum dignitas est, utilitasq; tanta: ut nemo, nisi in iis politus probè excultusq; fuerit, aut semetipso rectè uti: aut Reipub. atq; adeo aliis omnibus commodare hominibus possit:

sit: quis non eas cura magna, sumptibus non parvis, laboribus licet infinitis, non modò constituendas, verùmetiam conservandas, augendas; amplificandas esse, existimet?

Agite ergo Patres Amplissimi: vosq; quibus cura est Scholæ hujus demandata, Ecclesiæ ministri fidelissimi: præceptores omni mihi observantia semper colendi: non vos mihi cohortandi estis, aut rogandi: sed magis utriq; collaudandi: quod institutum hoc laudatissimum à parentibus vestris acceptum, ad liberos atq; nepotes vestros, optimo animo, summo consilio, singulari concordia propagare studetis. Beneficium hoc, credite mihi, non modò non, qui nunc vivunt, deleri oblivione sinent: verumetiam grata ad celebrandum illud sese convertet posteritas. Pergite saltem ut facitis: & in id toti incumbite: ut illud præclarum Reipub. ornamentum, illud Ecclesiæ vestræ firmamentum, illud sanctissimum juventutis depositum, non violetur, labefactetur, amittatur: sed & severitate disciplinæ, & dignitate doctrinæ, & religionis veræ sanctitate, confirmetur, auggeatur, exornetur. Habuit Schola hæc vestra, annis jam non paucis, & discipulos & præceptores; ingenio do-

ctrina, prudentia ornatissimos. Ex quibus Ecclesiis vestris alii summa cum laude sunt praepositi: alii principum in aulis cum laude versantur: alii ludo adhuc literario operam navant: alii exteris Scholis & Academiis industriam suam comprobant. Magna haec laus est, Viri Clarissimi: & ita magna: ut haud sciam: an ulla major esse possit. Nam mihi Spartani illius placet sententia: qui muros ferreos esse debere dixit, non saxeos. Magis ista placet, regis sapientissimi: quàm portis asscriptam vestris video: *Turris fortissima nomen Domini*. Ego enim, non tàm armis, quàm prudentia, modestia, & pietate inprimis, Res defendi publicas posse existimo. Anne autem hae omnes, quas dixi virtutes, è Scholis, tanquam ex fonte quodam publico, in Ecclesiam, in curiam, in domos privatas omnes derivantur? Trojam Poëtae non prius expugnari potuisse fabulantur: quàm ex ea sublatum esset Palladium.

Proinde sic etiam vos statuite, viri Clarissimi: quamdiu sacrum hoc vestrum, Palladium, Scholam dico & Ecclesiam (non enim divellenda haec duo sunt: quae conjungi Deus voluit) in urbe vestra conservabitis: & in his ipsis, per synceram doctrinam & conspiran-

tem

tem docentium atq; diſcentium conſenſum, Chriſtum ducem retinebiris: tamdiu, & muros veſtros ſatis munitos, & ſalvam integramque fore Rempublicam.

Ad me quod attinet: cum ſingulari Dei providentia, tanta veſtra conſenſione, ad provinciam hanc honeſtiſsimam, & Rectoris in Schola veſtra gerendum munus delectus ſim: tantùm vobis quantùm facere poſsum, polliceor: debita me pietate & obſervantia ſemper vos proſecuturum: operam quoque daturum ſedulò: ne quis veſtrum, meam vel in Schola regenda diligentiam, vel provehendis liberorum veſtrorum commodis ſedulitatem, vel deniq; ſubeundis laboribus induſtriam poſsit deſiderare. Nam quod homini grato, adeoq; omni viro bono faciendum eſt: ut non ad otium ſed negotiũ natum ſe eſſe credat: ideoq; labores nullos fugiat: ſudores nullos extimeſcat. idem mihi in hac propoſitum eſſe provincia, ſtatuam. Itaque nulnullum tempus Patres demittam, neq; diurnum, neq; nocturnum: quin de Scholis noſtris, quod cogitandum ſit, cogitem: quod agendum agam: quod faciendum, id non modo non recuſem: ſed appetam etiam atq; depoſcam.

poſcam. *Nulla res,* ait ille apud Poëtam, *tam est facilis, quin difficilis ſit: ſi invitus facias.* Ego verò tàm difficilem nullam eſſe ſtatuo, quin facilis fiat: ſi libenter facias, idq; ut in omni re alia, ſic in laboribus quoque Scholaſticis verum puto. Vidi ego præceptores meos ſenio propè confectos, non modò non fugere labores illos & moleſtias Scholaſticas: ſed etiam ſumma cum voluptate perferre. Dicere eoſdem audivi ſæpius: nunquam ſe ſuavius vivere, quam in Schola cum pueris ſi vivant. Abſque his aliquando ſi futuri ſint, vitam ſibi prorſus acerbam fore. Quanquam inter me & illos iſtud intereſt: quod illi quibus rebus poterant iis ipſis ſine moleſtia munus ſuum adminiſtrabant; ingenio, doctrina, uſu rerum, & experientia. Ego verò quò minus his omnibus poſſum: eò magis ſubſidio mihi diligentiam comparare cogor: quæ tametſi quanta ſit, niſi tempus & ſpacium datum ſit, intelligi non poteſt: tamen Deo me benè juvante, conabor, enitar, perficiam: ut dignus omninò eo munere atq; officio videar: quod demandandum mihi, conſentientibus veſtris ſuffragiis, judicaſtis. Sed quid me conaturum aut perfecturum dixi? nos, nos collegæ perficiemus.

Nam

Nam, cùm unus vir nullus vir sit: & semper plus oculi, quam oculus, videant, vos ego collegæ plurimùm colendi appello: vos rogo & oro: ut vestra mihi adsitis opera: & diligentia atq; concordia vestra laborem nostrum sublevetis.

Etenim sic à majoribus accepimus: nullam neq; justiorem neq; graviorem necessitudinis causam reperiri posse: quam conjunctionem sortis, quàm officii, quàm publicam muneris societatem, quam quidem tanti olim viri fecerunt clarissimi: ut privatas ob eam simultates deponere non dubitarint. Laude enim dignissima vox illa est Themistoclis, Athenienſium Imperatoris præstantissimi: qui, cùm bellum contra Persas, cum Aristide summò adversario gerere deberet; data dextera, Inimicitias, inquit, hîc deponimus, communemq; rem agimus: donec bellum adversus Persam confecerimus. Et nobis belligerandum est, collegæ optatissimi: restant bella; horrida bella. Non enim est, non est nobis certamen, cum scelerato homine atque nefario: sed cum immani tetraq; belua, cum barbarie nobis pugnandum est: quæ sermonis latini puritatem, veritatem, elegantiam, in adolescentibus nostris corrum-

pit: & efflorescere nunquam permittit. Hæc quoniam ope operaque & vestra & antecessorum vestrorum, in foveam incidit, teneatur, prematur, urgeatur, obruatur: ut hac oppressa, tandem aliquando efficere aliquid possimus: quod & nobis honori, & adolescentibus nostris utilitati: & Reipub. emolumento esse posit maximo. Omnes olim civitates doctrinæ præstantia Atheniensium civitas superabat. Disciplinæ contra laudem Massilia semper obtinebat. Nos igitur, si vel doctrinæ gloria Athenis pares esse non poterimus: vel disciplinæ severitate æquare Massiliam: utramque tamen, quantum possumus, æmulari studeamus. Et tametsi in artibus nos humilioribus consistamus: viam tamen adolescentibus ad altiora ostendamus. Certi sunt enim gradus eorum, quæ præclara sunt, & laudabilia: iisque ad summa contendendum est: tametsi pervenire fortassis ad ea non liceat.

Nam & à magnis atque excellentibus vinci, aliqua in parte felicitatis poni solet: & in secundis tertiisque consistere præclarum est iis: primas qui sequuntur. Quamobrem capita saltem, collegæ, jungamus: eorumque, de quibus dixi, vestigiis insistamus: idem velimus

limus

limus : idem ſequamur : idem conſectemur. Et quod ille apud Comicum in re mala ait : id nos in bona faciamus : nimirùm mutuas tradamus operas : ut ſi ſingula aſſequi non poſſumus perfectè : mediocriter tamen aſſequamur ſinguli ſingula. ut ita quod ſinguli non habemus, univerſi poſsideamus. Hoc ſi fecerimus, animadvertetis collegæ optatiſſimi : & paucis menſibus, imò hebdomadis paucis animadvertetis: quantos & nos ipſi & diſcipuli noſtri in ſtudiis queant progreſſus facere : ſi ita ſtudia noſtra communicabimus : ita labores diſtribuemus : ita horarum ſpacia diſtinguemus : ut omnia via & ratione modoq; bono perficiamus.

Quod ut fiat, Deum ego immortalem, unà cùm Filio & Spiritu S. ſupplex precor: ut quoniam in extrema hac effœtaq; mundi ſenecta, hortum ſibi inter nos literarium condidit: eiq; patronos, prudentiſsimum hujus urbis Magiſtratum, & ſanctiſsimum Verbi ſui Miniſterium addidit: eundem etiam in poſterum propter nominis ſui gloriam defendat, tueatur, excolat: mala omnia, quæ nubeculæ inſtar paulatim aſcendere, tempeſtateſq; minari graves videntur, miſericordiæ ſuæ radiis

diſpellat: & à tenellis hortuli noſtri germinibus clementer avertat. Adſit etiam nobis Spiritu ſancto ſuo: ut quas nos communi opera, ſtudio, labore, plantulas ſerimus: ipſe riget, foveat, augeat: ut in hac ætate, cui nos præpoſiti ſumus, effloreſcant: matureſcant in ſuperioribus: fructus tandem edant uberrimos: in judicum & ſenatorum ſubſelliis: in templorum ſuggeſtis: in Scholarum Cathedris: in principum regumq; cancellis: in omnibus denique Chriſtianæ Reipub. locis.

DIXI.

LECTIONUM ET EXERCITATIONUM CLASSICARUM Deſignatio.

De Claſſe Sexta, ſeu infima.

Caput I.

GYmnaſium noſtrum totum, temporis cauſa, ſex in partes, quas Claſſes, aut Tribus appellare licet, diſtribuemus. Et in Sexta quidem Claſſe eos collocabimus: qui nec legere poſſunt ipſi: nec per ſe quidquam cognoſcere.

I. Tales igitur qui ſunt: literarum primum ſingularum formas, lectionem, pronunciationem, figuras ſcitè pingendi rationem addiſcent. Quod ut aſſequantur: ipſarum principio literarum formæ adoleſcentulis proponentur:

nentur: easq́; quod fieri poteſt, amabili linguæ flexibilitate: & ſono non ruſtico, ſed urbano pronunciare ſtatim aſſueſcent. Qua in re vel inprimis, iſtud operam dabit præceptor: ne literæ exprimantur putidius: ne obſcurentur negligentius: ne verba exiliter exanimata exeant: ne inflata & anhelata gravius. Pertinaciter enim hærent, quæ deteriora ſunt: nec in bonum verti facilè poſſunt. Quare videndum: ut prima hæc ætatula maturè ad linguæ informationem dedatur. Nec aſſueſcat puer, nedum infans quidem eſt, pronunciationi: quàm dediſcere deinceps oporteat. Quod ſi qui linguæ quodam laborent vitio: ut omnes nondum efferre literas poſſint: ii placidis verbis corrigendi: præmiolis quoq́; & collaudationibus, ſi rectè pronuncient, excitandi ſunt & confirmandi.

II. Literis cognitis ad nominum ſtatim & verborum inflexiones pueri deducentur. Ad has enim cognoſcen-

das,

das, quàm ad alia intelligenda, promptiorem naturam habent. Quod verò unicuiq; aptum est: quodq; facilimè discit & percipit: ab eo, ex Aristotelis nostri sententia, principium in erudiendo est ducendum. Quamobrem libellum quendam loco Donati, quem vocant, in quo Declinationum, comparationum, coniugationum Paradigmata nuda eaq; generalissima contineantur, primùm legent: dein memoriæ eundem infigent. Vnde duo pueris accedent commoda. Primùm enim dum idem vocabulum casibus & personis commutant, dum primas syllabas retinent, postremas tantùm variant; nullo cum fastidio legendi facultatem consequentur. Deinde memoriæ mandabunt id: quod in superiori classe scire necessarium est: & sine quo cætera, quæ addiscentur, consistere nequeunt. Locum igitur hic Quintiliani præceptum habeat: *Nomina declinare & verba inprimis pueri sciant. Neq; enim aliter*

pervenire ad intellectum sequentium possunt. Quod admonere supervacuum erat: nisi ambitiosa festinatione, plerique à posterioribus inciperent: & dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morarentur.

III. usus paradigmatum, quæ didicerunt, in vocabulis notis & sententiolis quibusdam facilioribus: atque brevioribus commonstrabitur. Nam vocabula pueris proponentur quotidiè, earum maximè rerum: quæ in quotidiano usu versantur: & quotidiè hominum sensibus obversantur: ut quæ sunt in culina: quæ ad cœnam aut prandia adferuntur: quæ in hortis nascuntur: quæ in Scholis & Bibliothecis usurpantur. Qua quidem in re modus hic servabitur: ut minoribus singulis singula demandentur vocabula: majoribus singulis bina, non eadem, sed diversa: sub eodem tamen rerum genere posita. Id enim incredibile est: quàm & intelligentiam illustret: & memoriam

am puerorum ſtabiliat. Quin & hæc modi hujus erit utilitas: ut non unum quiſq;, ſed multa ſingulis diebus diſcere queat vocabula: atq; ita non oneretur: ſed tamen locupletetur. Etenim ſi uno eodemq; die, in una curia, unus puer ſciat, verbi gratia, Quid ſit liber: alter quid penna: tertius quid atramentum: & ſic deinceps: Hac ratione retenta, paucorum menſium aſsiduitate, diſcipuli magnum quæſtum facient: & vocabulorum copiam magnam acquirent: non modò eorum, quæ ipſi didicerunt, verùm etiam, quæ reddi ab aliis audiverunt. Accedit huc: quod cùm ſuum ſcire vocabulum neceſſarium ſit, alterius honorarium: Si de iis quæ aliis commiſſa ſunt, interrogatus puer reſpondeat: incitari laude ad majora poteſt: ut ita & ipſe præceptoris præconium tanquam præmium quoddam induſtriæ ſuæ mercatur: & reliqui diligentia unius ad ſedulitatem majorem excitentur.

Sed uſitata hæc ſint vocabula oportet, non antiquata: nec longa, ſed brevia & facilia: quæ vocabulo Germanico uno exprimi poſsint: inprimis verò latina, non barbara. Etſi enim pueri, quid latinum ſit aut barbarum, judicare nondum poſſunt: tamen ut nutrices bonæ, in ſua quæque lingua, cum lallare infantes docent, non barbaris ſed puris, ſi poſſunt, & uſitatis verbis utuntur: ita puer in lingua Romana, ex præceptoris ore, tanquam nutricis, eorum accipiat ſonum verborum: quæ uſitata ſunt & eo uſurpata ſeculo: quo maximè florebat Romæ eloquentia: hoc eſt: quæ ex Ciceronis potius & Terentii myrotheciis, quàm Sophiſtarum lacunis & barbarorum Scholis profecta. Tenaciſsimi enim ſumus natura, ut Fabius inquit, eorum quæ rudibus annis percepimus: ut ſapor quo nova induas durat: nec lanarum colores, quibus ſimplex ille candor mutatus eſt, elui poſſunt.

Ad ſententias quod attinet, eli-gendæ ſunt eæ: quæ ad utilitatem ali-quam vitæ, & ad mores, atq; diſcipli-nam pertinent: quæq; vel ſingulis membris comprehenſæ ſunt, qualis eſt illa: Sapientiæ initium timor Domi-ni: vel quæ binis abſolvuntur mem-bris, ut: Amaræ quidem ſtudiorum radices ſunt: fructus verò dulciſsimi. Et in his opera danda: ut, quod nos in iis quæ adduximus, conati ſumus, In-flexionum, ſi fieri poteſt, ordo ſerve-tur.

Id enim memoriæ pueri conferet maximè. Longiores verò ambitus ſu-perioribus ſunt claſsibus relinquendi. Cùm enim ſcientia in hac ætatula exer-citatione quotidiana & continenti, non artis demonſtratione comparanda ſit: omnis in hoc principio vitanda eſt ob-ſcuritas: omnis verborum prolixitas.

IIII. Verùm ne rudes omnino earum rerum, quæ in ſuperiori tribu traden-tur, exiſtant; legere hîc quoq; Gram-

maticæ

maticæ Philippi præcepta non omnia, sed faciliora incipient : ut præcognita quodam modo habeant: quæ memoria tenere in Quinta classe cogentur.

Institutionem præterea Christianæ religionis addiscent. Sed satis de principio erit : Si ejus, quod domi à parentibus didicerunt, in Scholis non obliviscantur. Postea quod desit, id & privatim à pœdagogis, & in Scholis à Præceptore iis addi horis, poterit: quæ recitationi huic sunt constitutæ.

Nam & tabulas legis ambas, & Symbolum quod vocant Apostolicum, & cæteras Catecheticæ doctrinæ partes, absq; explicatione addita, minores tenebunt. Qui verò majoris profectus sunt: explicationem D. Lutheri recitationi suæ subjungent. Quod si patria facere lingua possunt: non opus est Latina puerilem adhuc onerare, industriam: cum sat precetur bene: qui materna lingua benè satis precatur.

V. Commune hoc illis cum cæte-

ris classibus erit: ut recitationibus inter se hebdomadis singulis certent: iisq; de rebus disserant: quas Septimana tota audiverunt: & à præceptoribus didicerunt.

VII. Deniq; scribendo sese, & literis tàm latinis quàm Germanicis pingendis, exercebunt: & scripta bis de die præceptori exhibebunt: qui vitia in illis præcipua corriget. Versus verò, qui ad imitationem scribendi proponentur, non otiosas velim sententias habeant: sed honestum aliquid monentes. Prosequitur enim hæc memoria, ut Quintiliani verbis rursus utamur, in senectutem: & impressa animo rudi usq; ad mores proficiet. Libellos autem ad hanc rem binos habebunt singuli: unum, qui præceptoris archetypa: alterum, qui illorum ad præceptoris exemplar conformata antitypa contineat. His tertium addi volumen poterit: in quo formas inflectendi notabunt: quas ad imitationem paradigmatum in libello,

lo, de quo suprà dixi, contentorum ipsi composuerunt.

Vt ergò rem pauciora in capita conferamus: Primus labor in legendo sit: alter in inflectendo: tertius in congerendis vocabulis & sententijs: quartus in scribendo: quintus in Catechismo ediscendo: postemus in συζητήσεσιν & colloquijs. Horum omnium thesaurus est memoria: quæ vel maximè in hoc ordine postulatur. Nam ejuscemodi hîc præcepta sunt, quæ traduntur; ut omnia teneri memoria éaq; perpetua debeant.

Quamobrem duæ hic inprimis præceptoris virtutes requiruntur: Diligentia & prudentia. Diligentiæ est: nullum diem intermittere, qua non vel hæc tradat, vel repetat: & quotidiè secundùm Apellis præceptum lineas ducat. Prudentiæ est, non plus properare, quàm puerorum vires patiantur; nec plus ediscendum injungere, quàm recordandi vis sustinere poßit:

crebrò verò, quæ tradita sunt, ad memoriam pueris revocare: præsertim difficiliora. Id quod optimè interrogando fiet: cujus duplex institui ratio poterit: Vna, si præceptor ipse interroget, voce clara, ex loco aliquantò remotiori: & puer contenta voce respondeat: ut ab omnibus etiam extremis exaudiri posſit. Altera, si pueri ipsi sese interrogent: & sicubi erratum est, seipsos invicem emendent. Ita fiet, ut velut in Musica simul & canunt, & audiunt omnes: ita hîc omnes pueri, aut interrogent, & respondeant: aut simul audiant quæ interrogentur & respondeantur. His igitur jactis fundamentis, ad sequentem classem prima studiorum progreſsio primaq; industriæ exercitatio fiet: sed priusquam hæc, de quibus diximus, præstare pueri poterunt: in altiorem transferendi classem non sunt. Sat enim citò fit: quòd sat fit bene, & si usquam alibi, hîc certè noxiæ Dædali sunt alæ.

DE

De Classe Quinta

Caput II.

POsteaquam his, de quibus locuti sumus, exercitationibus educatus in Sexta puer fuerit, ad vicinam progredi classem poterit: in qua plura, quàm in infima illa, cognoscet.

I. Primùm autem, & in hac, & in cæteris curiis omnibus, præceptum esto: ut ante omnia in memoriam pueris revocentur ea, quæ in proxima classe didicerunt: operaq; detur, ut nihil horum oblivioni tradant. Videndum etiam: ut non modò res partæ retineantur & conserventur: sed augeantur etiam & amplificentur. Quod ut fiat, nihil hîc prorsus immutetur: eadem præcepta, iidem libri, idem interrogandi modus retineatur.

II. Sed ad Etymologiæ præcepta secundo loco quod attinet: majores hîc quàm in inferiori curia progressus

fiant. Quamobrem quæ legere Grammaticæ præcepta in Sexta didicerunt; ea hîc memoriæ mandent: ad inflectendi nomina & verba rationem, reliquas orationis partes adiiciant: & singulis partibus suas definitiones, & partitiones, & accidentia attribuant: declinationes nominum discernant: genera distinguant: sed regulis saltem, non autem exceptionibus. Ita fiet: ut præceptor brevi temporis intervallo, absque fastidio, Grammaticam pueros doceat. Quod assequetur: si necessaria deligat: supervacanea reiiciat: obscuritatem fugiat: perspicuitatem adhibeat.

III. Porrò, ne usus desit, & præceptor exempla habeat: quibus definitiones & partitiones & regulas suas explicet: scriptores præceptis, addendi sunt, quos inter nemo, doctissimorum hominum judicio, Cicerone melior esse potest; primum propter copiam: dein puritatem sermonis latini: tùm, quod exemplum hîc esse potest componendæ

orationis optimum. Cujus rei progymnaſmata quædam hac in claſſe fieri utile eſt: ut poſtea indicabimus. Elegit ad hanc rem pro Schola quondam Argentinenſi libros tres, ex omnibus Epiſtolarum voluminibus, Iohannes Sturmius, præceptor noſter: quem honoris cauſa nomino: quemq; tanquam optimum hujus rei Magiſtrum in multis, me ſequi non diſsimulo: in quibus, non quid doctiſsimum ſit, ſpectavit: ſed quæ maximè idonea huic ætati eſſent, congeſsit. Quos ille libros tanti facit: ut dubitet an quicquam ſit quod utilius à principio proponi poſsit. Ex his, itaq; librum primum præceptor in hac curia interpretabitur. Atq; ita properabit: ut neceſſaria non prætereat: ita commorabitur: ut nihil niſi in hac claſſe neceſſarium exerceat. Inprimis verò laborabit: ut & promptè quæ expoſita fuerunt repetere: & ad ſua artis Grammaticæ loca unumquodq; verbũ pueri queant reducere. Neq; tamen exactè

requi-

requiret omnia. Sed quædam superiori proximæ classi relinquet: si aliquid difficultatis habeant; quam hæc curia ferre non posit. Omnia enim uno tempore, & absq; ordine, vel docere, vel discere velle, adolescentum summa est pernicies. Ciceroni ejusdem Ioannis Sturmii Neanisci copulari rectè poterunt: cùm ob easdem causas: tùm verò maximè, quod verba continent & phrases earum rerum: quæ oculis obviæ sunt quotidie. Catonis quoq; seu Ausonii, ut putantur, disticha non sunt negligenda: non quidem ob verba & phrases: quas meliores ex Cicerone habere possumus: verùm ob præcepta quæ continent morum utilissima. His quæ desunt, ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio sunt addenda: sed cum judicio seligenda: ut prætereantur impudica & difficilia: eligantur pudica & facilia. Quin nec nostri prorsus seculi poetæ sunt contemnendi: ea tamen cautione adhibita; ne quid in pueri au-

res atque animum intret: quod non sit pium: quod non latinum: quod non elegans: quod non liberale. Verùm & hæc & ipsum Ciceronẽ memoriter recitare posse perutile est. Ita tamen ut sublevetur memoria pueri, præceptoris prudentia: neque prius fatigetur, quàm res benè interpretando & repetendo cognita sit: & ad intelligentiam sæpius revocata.

IIII. Quartò: Quoniam fundamenta in hac classe latini sermonis poni volumus: non solùm quid singula verba significent, pueri cognoscant: sed & conjuncta quam habeant potestatem considerent. Verbi gratia, in inferiori classe quid domus, quid lectus, quid ædificare, quid sternere sit didicerunt. Hîc verò quid ædificare domum, quid sternere lectum sit, intelligant. In inferiori Classe, quid anguiculi, quid anaticulæ, quid merulæ, quid vespæ sint cognoverunt: in hac classe, serpere anguiculos: nare anaticulas: evolare merulas:

rulas: aculeis uti vespas cognoscant: & ipsi brevibus loqui sententiis incipiant, postulando, mandando, interrogando: tametsi cur ita loquendum sit, nondum sciant. Neq; enim putandum est: difficiles hos conatus esse: priusquam construendæ orationis rationem, hoc est, Syntaxin didicerint: cum patrium sermonem infantulos prius usurpare videamus: quam didicisse se eum sentiant. Et olim Romani pueri & Græci, prius loqui à parentibus, nutricibus, æqualibus, discebant: quam ex Grammaticis, quamobrem ita loquendum esset, ut loquebantur, didiscent.

V. Quintò. Et disputationes, de quibus diximus, hic retinebuntur: & vocabulorum recitationes: & ex Catechismo, quæ in Sexta curia Germanicè pronunciarunt: de iis latinè hic respondebunt: idq; memoriter, remoto libro; non modò sententiis, sed verbis

quoq; retentis: ne libertas hæc puerum delectet: eaq; in superioribus uti ordinibus cogitet.

VI. Porrò cùm nemo sit: qui non Camænas potius amænas, & Musas canentes, quàm tacentes amet: in Musicis omnes exercebuntur. Etsi enim vel viro digna hujus artis est & cognitio & usus: tamen nisi à pueris condiscatur: & vox ipsa, tanquam anima hujus artis, non excolitur: & à grandioribus serò cognoscitur.

VII. Postremò, ubi confirmati nonnihil hac in classe fuerint: analyses scribent: eorum tamen saltem præceptorum: quæ didicerunt. Nam styli exercitatio ab hac ætate, nondum postulari posse videtur: præsertim cùm primùm in hanc transferantur curiam. Officium facient: si loquendi formulas, generibus, casibus, modis, temporibus, &c. commutare possint: & quotidianæ consuetudini accommodare. Attentari tamen posterioribus mensibus stylus

poteſt: cum in altiorem tranſcendere claſſem cupiunt: idq; propterea: ne rudes, ut antè dixi, earum ſint rerum, quæ in ſuperiori tribu tradentur. Itaq; rationem conſtruendæ orationis in poſteriores menſes præceptor differet: & regulas ſaltem breviores, uno alteróve exemplo addito, eoq; non nimis longo ſed brevi, claro, aperto, tradet. Atq; ita puer, propoſitus ſermone quotidiano ſententias, formis commutare latinis aſſueſcet. Sed in verbis hoc tantùm & ſententiis fiet brevioribus. Verbi gratia: Proponat ſententiam præceptor: Deum cole. Hîc puer aliud nomen vel verbum eodem caſu eodemve modo ſubſtituat: atq; ita τὸ ὅτι diſcat: tametſi τὸ διότι in omnibus neſciat. Verùm non ſatis ſit, Verba & ſententiarum formas voce indicare præceptorem: in tabula ſcribat: vel interrogando, experiatur: quantum poſsit puer: priuſquam calamum cum in manus ſumere jubeat. Eadem enim verè ratio

in ſtylo eſt, quæ in Muſica. Vt igitur cantare diſcipulus non poteſt: niſi præceptoris prius præcantatione adjuvetur. Sic ſcribere puer nunquam rectè diſcet: niſi præceptor & voce & ſcriptione præeat: non ſecus ac nutrices: quæ, ne nocere infantis ventriculo cibus poſsit, eundem præmaſticant. Facilitatem quoq; ſtyli adjuvabit: ſi diligenter præceptor conſideret: quæ puer in primis illis quaſi infantiæ cunabulis, in curia Sexta didicerit: & quæ inde nomina & verba ſecum attulerit. Adhæc enim accommodare ſententias emolumentum magnum & facultatem & facilitatem adferet. Neq; hîc properandum nimis eſt: ſed lentè feſtinandum. Quod ſi fiet: & in curiis inferioribus firma poſita fundamenta fuerint: facilius reliquum opus exædificabitur.

De Classe Quarta.

Caput III.

IN hac Classe primùm ea, quæ in Quinta dedicerunt curia pueri repetent: & pleniora Etymologiæ præcepta cognoscent, hoc est, exceptiones regulis addent. Sed easdem definitiones & partitiones, ne verbis quidem, taceo sententiis immutatas retinebunt. Orationis quoq; latinæ consecutionem, quam Syntaxin nominant, plenius addiscent: ita tamen: ne figuras Grammaticorum omnes scrutentur: sed regulas saltem faciliores tribus quatorve exemplis, iisq; non nimis longis, sed claris & apertis explicatas habeant. Ad quorum imitationem exemplorũ præceptor similia finget: aut ipsos fingere pueros assuefaciet. Parte aliqua Syntaxeos finita, utile erit, in hac classe uno epistolio exempla regularum omnium,

quas didicerunt, complecti. Etsi enim authores, qui proponuntur: omnium quidem regularum exempla suppeditant: tamen docilitati conferet: in una pagella varietatem omnium intueri. Quod ut intelligatur, exemplum addere tale placuit: Planè vir Optimus est Philotimus, sororis tuæ filius: civium suorum longè doctissimus: & quamvis fratrum minor, paterni tamen instituti magis memor: disciplinæ capax: ingenio abundans, integer vitæ scelerisq; purus. Et quid multa? in omnibus patri similis: nisi quod eo & doctior videtur & gratiosior. Nam & artibus & honore clarus est: longeq; ab his alius: qui cùm opus commendatione habent, tùm se commendatione putant esse dignissimos: cum ingenio quidem magni: arte verò rudes existunt. Quo in exemplo regulas de Nominum constructione traditas penè omnes, & eo ferè, quo in Syntaxi Philippi Melanthonis ponuntur ordine, complecti co-

nati

nati sumus. Idem in verborum fieri Syntaxi potest: uti in una atque altera periodo, præcipuarum rdgularum exempla ob oculos pueris proponantur. Quod si fiat: non est dubium: quin facilè hac in classe puer consequatur: ut & orationis latinæ atque dilucidæ præcepta teneat: & ipse vim aliquam faciendi similia ad superiorem secum classem adferat: si ingenium studiumque non desit: & si rectè hac ratione instituatur.

II. Secundò. Præceptorum memoria & usus, renovatione eorum, quæ in inferioribus cognouerunt ordinibus, confirmabitur: & resolutione quotidiana Bucolicorum Virgilii, & diebus profestis, Evangelii explicatione augebitur. Epistolas quoque Ioannis Sturmii selectas & ejusdem Chrysogonum retinere hac in curia placet: quo puer habeat, quod in Epistolis conficiendis imitetur: unde stylus sumere solet initium. Horum vero omnium tradendorum communis hæc esse ratio potest: ut

singu-

ſingulis vel periodi ſingulæ longiores,
vel breviores binæ ſingulis ad verbum
interpretandæ committantur. Sed ite-
randa iſta crebrò ſunt: & perſonæ
cum rebus, quæ ſingulis commiſſæ,
commutandæ: ut ſinguli pro univer-
ſis reſpondiſſe: universi verò eadem
cognouiſſe omnia videantur. Teren-
tii præterea Comœdiæ explicari non
inutiliter hac in claſſe poterunt: ob ge-
nus orationis, quod continent familia-
re & quotidianum. Verùm non diu
immorari præceptorem velim: ſed ad
verbum ſaltem interpretari. Age verò
eaſdem & memoriter recitari à pueris
velim, præſertim iis: qui non primùm
acceſſerunt: ſed menſes aliquot in hac
claſſe, conſumpſerunt. Quam quidem
facultatem aſſequentur facilè: ſi decuriis
binis aut ternis ſingulæ conjungantur
fabulæ. Cùm verò earum perſonarum,
quæ pauca loquuntur, facilis ſit ratio:
plus verò laboris, qui multa loquun-
tur, habeant; & hujus rei inveniri po-
teſt

test remedium: Si quæ ab uno agenda sunt, binis, ternis, aut quaternis etiam dividantur: ut in pluribus quidem fabula inchoëtur: in omnibus tamen absolvatur. Qua ratione fiet: ut paucis mensibus una aliqua fabula à multis addisci & recitari possit: absq; puerorum labore & fastidio. Quæ enim obscuritatem & difficultatem, cùm privatim cognoscuntur, habent: ea vel actione vel consuetudine illustrantur: Vel præceptoris interpretatione & puerorum collocutione atq; æmulatione sublevantur.

III. Tertiò. Catechesin latinam & Germanicã repetent: & quæ in Quinta nondum cognoverunt curia, addent. Ex institutione quoq; Græca tantùm secũ ad tertiã classem adferent: ut literas nominare possint & legere. Quas præceptor illis non solùm voce verumetiam scriptura in tabula ob oculos ponet.

IIII. Quartò. ut diligentiores, sponte jam currentes, calcari urgeantur: se-

gniores ad currendum excitentur: Disputatiunculæ quavis septimana semel instituentur; Quibus eorum, quæ vel in præceptis didicerunt, vel authoribus cognoverunt, recitationibus inter se contendant. Sed disputationes illas, non temerè inter diversarum decuriarum, minus inter diversarum classium discipulos fieri velim: sed inter eos tantum, qui ejusdem sunt ordinis & decuriæ: Quo & confusio vitetur: & æmulatio fiat ardentior. Et, cùm sine præmio ingrata sit Victoria: Superior quidem, si victus fuerit, jacturam loci faciet: Ita tamen, ut postliminii jure agere, novumq; excutere possessorem possit. Inferior autem, etsi succubuerit: conatu tamen laudabili ad altiora se aspirare ostendit. Itaq; tametsi quod affectavit, non impetravit: magnis tamen excidit ausis.

V. Quintò. Analyses scribent, non modò eorum, quæ in Etymologia, verumetiam, quæ in Syntaxi percepe-

runt:

runt: idq; in septimana non semel, sed sæpius, si fieri potest: Ita tamen, ne quid molestiæ existat aut fastidii. Sed & stylus in manus pueris dabitur: Qui quoniam molestiæ plenus esse solet: Magistrorum industria difficultas omnis sublevabitur.

Sit igitur hoc primum præceptoris officium, ut maturè argumenta proponat: quo quotidie pueri scribant aliquid: nec omnia in unum tempus differant. Dein patrio & quotidiano sermone proponat: ut non quod inveniant, sed quòd interpretentur solum habeant. Tùm argumenta rei notæ sint & apertæ: & vel ex iis, quæ heri aut nudiustertius cognoverunt, petita: vel iis, quæ in classibus audiverunt inferioribus, revocata. Inde enim repetenda nomina, verba, formulæ: ut absq; fastidio pueri scribant: &, unde capienda sint vocabula, & sententiarum formæ cognoscant. Nihil enim ineptum magis est: quam necessaria, quia nota

sint

ſint & quotidiana, reiicere: exercitii verò cauſa proponere ea: quæ cùm â puerorum intelligentia, tùm uſu, longê ſunt remota. Sed & breves ſint ὑποθέσεις illæ, non longæ oportet: & periodi vel inciſim, vel membratim principiò inſtitutæ: vel binis membris vinctæ, vel etiam ternis: ad ſummum quaternis membris incluſæ. Ambitus enim illi verborum prolixi: quos ne intelligentia quidem aſſequi poſſunt pueri, vitãdi omninò ſunt: & è Scholis eiiciendi. Porrò ſi quæ rerum adhibuit vocabula præceptor, quæ ignorant pueri, ea nominet: & cum verbo conjungat & loquendi formulam efficiat: ne ipſi pueri, dum quod patrio ſermone propoſitum eſt, latina interpretari lingua nequeunt: & verba, & formulas quærere peregrinas cogentur. Id enim puritatem linguæ corrumpit: ut Perſarum Gazas, Gallorum brachas, Græcorum phalangas, & id genus alia adferant: atq; ita periodum ex variis conſutam

linguis

linguis quasi pileum quendam Iacobæum conficiant. Quod ut evitetur, ὑπόθεσιν à se compositam, si opus erit, semel atq; iterùm Magister prælegat; ut puer manu quidem utatur sua, & stylo suo: sed Magistri tamen voce adjuvetur.

De Classe Tertia.

Caput IV.

HActenus ea classium à nobis instituta ratio fuit: ut, quod inceptũ in inferioribus, in superioribus continuetur & perficiatur; noviq; semper aliquid submittatur. Quod enim apes facere videmus: ut examina sua, cùm tempus est, in novam quasi coloniam eiiciant: idem Præceptoribus est faciendum: ut adultiores extrudant: eorumq; in locum juniores, veluti novam quandam sobolem, substituant: Ita tamen: ut qui novas quærere sedes volunt, prio-

rum non obliviſcantur: ſed cibum ſecum & materiam deferant: ut, cùm primùm in alvearium novum ingrediuntur, favos queant confingere: & ceram conficere: qua ad coædificandum aliquando ſapientiæ templum adjuventur.

I. Itaq; & in hac claſſe renovanda ſubinde ſunt ea, quæ ante fuerunt percepta: & addenda, quæ in inferiori ordine nondum fuerunt tradita: ut difficiliores Syntaxeos ſimplicis regulæ: ut Syntaxis figurata: ut linguæ Græcæ elementa, quæ præter inflexiones nominum ſimplices, & Barytonorum conjugationem, præcepta quædam faciliora contineant. Et cùm in his, tùm in reliquis omnibus, eandem curam præceptores adhibeant, facilitatis, perſpicuitatis, puritatis, in docendo, interrogando, exercendo: quam in inferiobus adhibere tribubus debent: & videant, ne eorum, quæ audiverunt, didicerunt, egerunt, ſcripſerunt pueri, obliviſcantur.

II. Deinde Ciceronis Epistolæ retineantur, & Virgilii Bucolica, & Odæ Horatianæ aliquot, sed faciliores tantùm: in quibus obscuritatis nihil, acuminis tamen multùm appareat. Non enim omnia possunt, etiam quæ utilia sunt, explicari in Scholis. Itaq; necessaria & optima ex optimis authoribus sunt deligenda; cætera privatis aliquando studiis relinquenda. His comes accedat Terentius; quem patrio pueri sermone interpretentur: eumq; inter se ita distribuant: ut in Quarta faciendum classe dixi: quo non unum omnes meminisse necesse habeant: sed universi, quæ unius sint trimestris aut semestris pensa, sciant: & comœdiam totam voce clara recitent: ut alterum alter exaudiat: atq; ita mensibus ad summum sex, fabulam unam à præceptore benè intellectam domum reportent. Quodsi hi non sufficiant: non inutile erit hoc in loco, ex Cicerone speciosos & illustres quosdam locos deligere; eosq; ad co-

gnoſcendum interpretari: ut ſunt Narrationes Verrinæ aliquot: ut commemorationes quæ aliquam laudem aut vituperationem aut ſingularem quendam ordinem habent: ut quidam ſententiarum ambitus, qui ornatum ſummum & figurarum non unum genus habent: propterea*q́*ꝫ memoriæ mandantur utiliter.

III. Tertiò, ut in Græcis quoq́ꝫ majores progreſſus fiant, fabellæ Græcæ faciliores eligendæ erunt: quas legendo crebrò pueri repetant: ut legere Græcè abſq́ꝫ ulla impeditione queant. Sed in his idē ſervandum, quod in vocabulis obſervandum diximus: ut non eædem ſemper omnibus, ſed ſingulis interdum ſingulæ demandentur fabulæ. Quas cùm legere didicerunt, deſcriptas præceptori adferent: ut & legendi rationem confirment: & pingendo ſeſe exerceant.

IIII. Quartò, Vocabula non ſingulis ſingula binave proponuntur: ſed ſingula ternis aut quaternis capita. Nam ordine

dine vocabulorum onerare memoriam puerorum necesse non erit. Satis sit, si quod Germanicè præceptor interrogat, latinè efferre discipulus queat. Verùm difficiliores hîc, omittendæ voces erunt: & superioribus classibus relinquendæ: eæq; tantùm eligendæ, quæ huic & loco & ætati conveniunt. Tradenda hic quoq; Arithmeticæ Elementa sunt, sed faciliora : quæ una aliqua hora Septimanæ facilè percipiuntur.

V. Quintò, Communes illis cum vicina classe, de iis quæ audiverunt, συζητήσεις erunt: communis quoq; Catechismi tàm latini, quàm Germanici recitatio. Quem utrunq; cùm memoriæ probè infixerint : tùm præcipuas Examinis Philippi Melanthonis definitiones addiscent : ut & vocabula religionis nostræ propria paulatim intelligant : & cùm hic quædam prædidicerint, multitudine in superioribus non obruantur.

VI. Sextò, Stylus hic non negliga-

tur, sed confirmetur. Animadvertet igitur præceptor: quantum, priusquam ad hunc progrederentur ordinem, præstare pueri potuerint: Et eo in loco incipiet, ubi in inferiori classe exercere eos desiit: eademq; ratione perget. Sed Hypotheses hic Germanicæ longiores esse poterunt: Veruntamen non multis membris, minus multis periodis confectæ. Ideoq; opera dabitur: ut periodi refertæ sint illis verbis potißimum quæ didicerunt: Et quæ in Ciceronis explicatione cognoverunt. Stylus verò ipse Ciceronianus sit, hoc est, ad imitationem Ciceronis institutus: non solùm verbis, verumetiam sententiis. Hac enim consuetudine adolescens id consequetur: ut similis sensim cum eo facultas coalescat: & Ciceronianè scribat: Etsi de Cicerone ipso non cogitet. Non secus atq; eos qui legendo se diu exercuerunt, legere rectè videmus, & syllabas nectere: tametsi præcepta illis in mentem non veniant. Et Poëtas artificios-

tificiosum carmen scribere: etiamsi de pedibus non sint solliciti, cernimus: & musicos suaviter, sine singulorum modorum observatione, modulari sæpè audimus. Sed hæc & citius, & facilius, & rectius fient omnia: si, ut suprà quoq; monuimus, præceptor compositionem suam prælegat: ut ita habenis præceptoris sui artificiosè discipulus consuefiat. Etsi enim exprimere hanc statim non poterit: tamen sibi non satisfaciet: nisi similia, conficiat: & ut conficiat, enitetur: neq; desinet, antequam ad eam perfectionem pervenisse se putet: in qua præceptorem constitisse existimet. Atq; hoc unum exercitii genus esse potest. Sed nec alterum inutile erit: Epistolam scilicet aliquam Ciceronis brevem, aut partem Epistolæ longiorem pueris proponere: quàm in patrium primò sermonem convertant: conversam in latinum vicissim transferant. Multas hæc ratio utilitates habet. Primùm enim cum voluptate quadam

conjuncta est: quod inventionis labore puerum sublevat: cujus facultas in hanc ætatem nondum cadit. Dein puritati conducit, atq; efficit: ut formulæ sententiarum, quibus Cicero usus est, paulatim nostræ fiant. Ex qua commoditate, tertia consequitur: quod ambitus à Cicerone, descripti intra septa compositionis concinnæ calamum retinent: & consuetudine scribendi acquiritur id; quod arte difficile esset præcipere. Quid quod hæc ratio ad studium & diligentiam pueros excitat? ubi quam propè ad Ciceronem accesserint: vel ab eodem absint procul, cognoscent. Nam aut iisdem utentur verbis, quibus Cicero usus est, si poterunt: aut melioribus, aut deterioribus. Si melioribus aut iisdem utentur: laudem & voluptatem consequentur maximam. Sin vincentur: utile erit ab eo vinci, qui doctiores illos efficere poterit. Accedit huc quod emendandi laborem exercitium ejusmodi adimit. Neq;

enim à Magistro, sed ab ipso Cicerone se erudiri sentient. Itaque correctorem non requirent: cùm scribendi Magister adsit optimus & præstantissimus. Sed istud in Schola cùm præceptor adest, fieri fructuosum est: ne ignavi à condiscipulo aliquo doctiore sumant: aut ex Cicerone describant; sed proprio, quod ajunt, Marte componant.

VII. Postremò, cum quidam ad lætitiam nascantur pueri, ingenii vi & impetu mentis plurimum valentes: ideoque numerosum orationis genus naturæ quasi ductu sequantur: Poëtarum hîc ars non negligatur: & Syllabarum ostendantur longa, brevia, communia tempora: numerorum & pedum & carminum genera cognoscantur: & illorum omnium exempla pueris proponantur. At verò, dum Etymologiæ præcepta repetuntur, hæc quoque coniungi ratio poterit. Nam neque multis eam tradi necesse est; & si quid deerit, in supe-

riorîbus consummari poterit. Præceptis cognitis, & exemplis, ex Virgilio, Horatio, Ovidio illustratis: transponenda bonorum carminum verba sunt postremis mensibus: & Poëtarum versus in ordinem redigendi. Hoc enim modo & præceptorum usum adolescentes videbunt: & numerum Poëticum ab oratorio distinguent: & verba nova atq; phrases novas animadvertent: Quæ omnia facilitatem simul cum voluptate ad stylum, & scribendi industriam, in superiori secum tribu adferent.

De Classe Secunda.

Caput II.

HAnc classem adolescentes cùm ingrediuntur: ante omnia meminisse præceptor debet eorum quæ antè perceperint: neq; pati ut memoriam horum deponant. Quamobrem quæ didicerunt

cerunt in inferioribus ordinibus Grammaticæ præcepta, repetant: ut præcepta artis hujus nulla sint necessaria: quorum exemplis non abundent, & usum teneant. Dein, quæ à Magistro adduntur, ea addiscant: multa interpretentur: memoriter multa recitent: inprimis verò, quæ omnium putantur minima, hoc est, ipsa rerum vocabula non negligant. Hæc enim scire, magnam eruditionis partem esse, statuant.

II. Grammatica porrò græca eodem modo quo latina perficiatur: cujus primam institutionem ex classe tertia adferunt. Verùm non dictatis hîc multis adolescentes onerentur: sed exemplis locupletentur. Exempla enim præceptorum intelligentiam aperiunt: & memoriam renovant: & utilitatem declarant: & fastidium tollunt: & ad studium, curã, diligentiam excitant. Quamobrem & Etylomologiæ hic præcepta græcæ absolvantur: & regulæ præte-

rea

rea Syntaxeos addantur. quibus, quoniam multa sunt cum Latinis communia, facilis est & cognitio & memoria.

III. Quia verò hæc claßis robustioris jam ætatis est: ideoq; exercitatos propè tyrones requirit: utpote, qui inde ex Quinta, quarta, & tertia classe, cognitionem præceptorum grammaticæ, eorumq; exempla multa adferunt: sapientiæ hic illis & veritatis instrumentum, quod Dialectica dicitur, in manus tradi potest: & ex Philippi Melanthonis primum Erotematis, prædicabilium, uti vocantur, & prædicamentorum. Dein propositionum doctrina proponi: sed ita proponi: ne commentis longis onerentur adolescentes: sed in explanando expeditißima utilißimaq; via ineatur. Quis enim eorum, in Scholis præsertim minoribus, laudare morem poßsit: qui non satis esse putant id solum explicare: quod est in scriptore, quem explicant: neq; sufficere ex

re existimant, inchoatam sæpè alicujus rei cognitionem: sed omnia uno in loco docere conantur: & plerunq; aliena adferunt: quò quàm diligentissimi & quàm doctissimi esse videantur. Quamobrem, in his explicandis, hic ordo commodissimus esse videtur: ut post argumentum libri cujusq; & partitionem certa in capita distinguantur omnia: Et primùm quidem loci cujusq; summa breviter indicetur: & quo singula modo ab authore tradantur, ostendatur. Dein præcepta exemplis partim fictis, partim veris, & ex iis authoribus præsertim, qui proponuntur, desumptis, illustrentur. Ita enim explicari præcepta debent: ut exercitatione magis, quàm præceptione, adolescentes erudiantur. Itaq; eadem hora, quà præcepta docentur: exempla ab adolescentibus ipsis adferentur: quibus utendi modus demonstretur: & rectà disputandi ratio doceatur. Et quoniam ῥητορικὴ ἀντίστροφός ἐστι τῇ διαλεκτικῇ, ut Aristo-

risto-

riſtoteles loquitur: comes huic illa adjungatur: & ex ſecundo Philippi libro ad figuras Grammaticas Rhetorum apponantur ornamenta: hoc eſt, Tropi & Schemata: eaq́; explanentur præceptione modica: ſed exemplis illuſtribus; iis maximè, quæ vel ante ex Cicerone, Virgilio, Terentio, memoriæ mandarunt: quàm ad hunc locum aſcenderunt: vel, quæ ex Poëtis, & iis qui in hac claſſe explicantur græcis latinisq́; ſcriptoribus ſint petita.

IIII. Orationes Ciceronis interpretando & reſolvendo percurrantur: idq́; vel ſecundum cauſarum fiat genera: vel delectus præceptori & diſcipulis concedatur. In reſolvendis verò oratorum & poëtarum ſcriptis: iſta nobis methodus videtur utiliſsima: ut ante quidem totius explicationem orationis, argumentum primùm breviter præmittatur: dein genus cauſæ & ſtatus, ejusq́; loci præcipui oſtendantur: tùm dicendi genus nominetur: poſtremò orationis

partes

partes indicentur. In singularum verò partium explicatione, post summam cujusq; loci brevem: iuxta officii oratorii partes, primùm ex Inventionis doctrina, si quæ usurpantur, argumenta inquirantur: dein Collocatio seu Dispositio partium ostendatur: & quis sit usus loci in imitando perpendatur. Tùm in Elocutione, Tropi & Schemata verborum & sententiarum præcipua annotentur. Quartò sententiæ & loci, si qui sunt, communes enumerentur: Postremò verba atq; phrases examinentur atq; explicentur: ut ita ab exemplis multis adolescentes instructi sint: quibus præcepta trium præstantissimarum artium, Grammaticæ dico Dialecticæ, & Rhetoricæ, dilucidiora evadant. Et quoniã, quod nomen inter græcos Philosophos Plato, id inter Latinos oratores Cicero est consecutus; ut non modò Orator clarissimus, verumetiam philosophus sapientissimus habeatur. Orationibus ejusdem Dialogi

logi Philosophici breviores, & scriptores alii latini & græci, cùm Poëtæ túm oratores, & historici libri addentur: eademq; in his enodandis, quantum quidem res quæq; ferre potest, ratio servabitur. His socius adjungi Terentius poterit, & honestiores Plauti fabulæ. Qui duo autores ut familiares adolescentibus fiant, & domestici idem hic modus retineri poterit: quem in Classe tertia servandum diximus: ut inter decurias singulas Comœdiæ singulæ distribuantur. Irrepent enim res crebris actionibus in mentes adolescentum: atq; ita irrepent; ut mole sua ingenia non fatigent, vel opprimant: sed excitent potius & confirment. Sunt tamen in his quædam: quæ notare potius pueri, quam imitari debent: nisi in re simili: aut cum fieri potest decorè: id quod est à præceptore monendum.

Stylus quoq; hoc in ordine non intermittatur: Sed diligentia majori acuatur. Itaq; præstantiora hîc quàm in

inferioribus curijs tenentur: & non solùm scriptione, verùm etiam æmulatione contendatur. Sed Magister adsit, qui moneat: qui excitet: qui adjuvet: ut adolescentem conari non pudeat: quod efficere Præceptorem non piget. Quamobrem duo illa, de quibus in tertia classe diximus, retineri exercitiorum genera poterunt: sed in pluribus & membris & periodis. Non enim hîc Epistolæ semper breviores, sed integræ Ciceronis argumentationes proponi debent: quas vel simili in materia exprimant: vel in patrium sermonem reducant. Et his duobus generibus aliqua ex parte stylo iam confirmato, tertium addi poterit: quo poëtarum nexa ligataqꝫ oratio, cum libera atqꝫ soluta oratorum commutetur: atqꝫ ita cùm verborum copia paretur: tùm discrimen inter Poëticum & Oratorium dicendi genus ostendatur. Distinguenda enim diligentissimè Poëtica verba ab

oratorijs sunt: nihilq́; pueris tanquam oratorium permittendum: nisi quod vel ipsi in Cicerone legerint: vel à præceptore tanquam probatum acceperint. Præterea cùm in tertia Classe fundamenta jaciantur poëtices: & syllabarum tradantur tempora atq́; moræ: & orationum modi & carminum genera: poëtarum quoq́; versus in ordinem redigantur: ijsdem manentibus verbis, sed eorundem disturbata serie: eadem hîc quoq́; ratio continuabitur & consumabitur. Posteaquam verò in hac ratione confirmati nonnihil fuerint: ipsi scribere aliquid incipient: à breviori carminum genere initio facto. Sed molesta principio scribendi hæc consuetudo est: & poëtarum oratio eò plus difficultatis habet: quod verbis quidem quâm oratorum est liberior: numeris tamen & continuationeverborum astrictior. Itaq́; in carminibus faciendis sublevanda puerorum est industria: & sen-

tentiæ

tentiæ quidem liberæ, sed & breves & omnes proponendæ: ut harum inventione opus non habeant: sed in verborum tantùm investigatione & connexione laborent.

VI. Sextô. Primus & postremus septimanæ dies Deo dicandus est. Itaq; diebus profestis, Examinis Philippi locos explicatione brevi illustrari audient. Addetur Evangelicæ historiæ, quæ in templo diebus festis, & dominicis prælegi solet, particula: ex qua & ad linguæ Græcæ cognitionem, & ad mentis perfectionem educati adolescentes queant.

VII Postremò. Ne quid horum omnium, quæ audiverunt, amittant: quod boni patresfamilias in custodienda pecunia facere solent: idem diligentes discipuli in scientia retinenda facient. Vt enim illi ollas habent, quibus à parsimonia nomen imposuerunt Germani: in easq; quæ unciatim comparsêre, col-

ligunt: ut mox depromere poſſint. Sic
adoleſcentes ſua habebunt diaria: tan-
quam diligentiæ teſtes & memoriæ cu-
ſtodes: quæ, quid adepti ſint ipſi indu-
ſtria, & magiſtrorum diligentia, indi-
cent: & quid addendum porro ſit, præ-
monſtrent. Quæ quidem Diaria, hor-
rea quædam literatæ agriculturæ, Præ-
ceptor noſter, Ioannes Sturmius, vir
erudiendæ Iuventuti natus, appellare
ſolebat: tantiq; ea faciebat: ut cætera o-
mnia pro nihilo propè eſſe duceret: &
niſi ſumma cura in Ephemeridibus cu-
ſtodiendis eſſet, actum omnino de copia
& puritate ſermonis Latini putaret. Et
ſanè quemadmodum ſi horrea deſint
& granaria, inanis aratio, vana ſemen-
tis, infructuoſa meſſis eſſe ſolet: ita et-
iam niſi cuſtodia accedat & congeſtio
eorum, quæ aut audivimus: aut ipſi le-
gimus: omnis in legendo & audiendo
opera perditur: cum fluxa ſit & labilis
hominum memoria: ideoq; ſcriptura
iuvetur

ſuvetur neceſſe habeat. Vox enim audita perit: littera ſcripta manet. Hos igitur libros deponere de manibus præceptor non ſinet: animaduertens in illos grauiter: qui in his conſervandis negligentes deprehenduntur. Sed quo pacto inſtituendi ſint illi: demonſtrari pueris brevius, quàm explicari hoc in loco poteſt. Et exſtant hac de re Ioannis Sturmij, Melchioris Iunij, Ioannis Ludovici Havenreuteri, & Ioannis Bentij Præceptorum noſtrorum ſententiæ: Clariſſimorum virorum Calculis approbatæ. Caput illud eſt: ut tria habeant Diariorum volumina: in quorum unum quicquid elegans formularum aut verborum in oratoribus, aliisq; puris Scriptoribus vel audiverunt, vel legerunt, congerant. Verùm non ſecundum literarum, ſed naturæ ordinem diſponant: Et in unũ locum comportent, quæ cognata ſunt, & ſignificatione conveniunt. Quæ quidem ra-

tio & magis doctis probatur, quàm Alphabeti illa series, & commoditatem in se longè maiorem continet: propterea quod in scribendo verborum varietatem & copiam simul oculis habere expositam, et ex unius investigatione, ad cætera, quæ eiusdem generis sunt omnia, pervenire possumus. Certi igitur ad hanc rem comparandi loci erunt: & ita comparandi: ut & intelligi ab adolescentibus & comprehendi memoria facilè queant. In his locis, quæ eiusdem sunt classis vocabula, sic distribuenda: ut primum locum simplicia, secundum coniuncta, tertium Epitheta, quartum actiones & passiones seu verba activa & passiva, quæ de simplicibus illis & coniunctis prædicantur, obtineant. Porrò hæc eo collocanda ordine: quem natura rerum gerendarum postulat: ut quemadmodum primum unumquodq; in agendo, aut inter medium, aut extremum esse solet:

Ita hic, quoad eius fieri ab hac ætate potest, collocatum deprehendatur. Id quod in digerendis Stephani Doleti phrasibus, idem ille D. Ioannes Ludovicus Havenreuterus, quem honoris causa modò nominavi, præstitit. Et hoc volumen, quia verba & phrases selectiores continet, λεξικὸν appellari poterit. Alterum τεχνολογικὸν seu παραδειγματικὸν erit: in quo exempla varia eorũ quæ in Dialecticis & Rhetoricis audiverunt præceptorũ colligent. Quod commodissimè fiet: Si in quaqȝ arte ordinem, quo illa tradita est, observent. Inprimis verò locorum Dialecticorum, & Troporum & Schematum exemplis, abundare eos velim: ut habeant, quod imitentur: & quò orationem suam vestiant: Et ἐν ταῖς συζητήσεσι, ut Græci dicunt, exemplis decertent, figurarum in sententijs: conversionum in verbis: argumentorum, in ratiocinationibus. Tertium volumen ἐπιστημονικὸν

ſeu Philoſophicum erit: quod locos continebit communes ſcientiarum & artium: ex quibus adoleſcentes, quoties opus eſt, ſententias & floſculos ſumere poſſint philoſophicos: ne orationem ſaltem verbis ornatam, verumetiam ſententijs & rebus ſapientem proferant. Quod quidem ijſdem ferè titulis & locis quibus primum illud perfici poteſt. Modus autem hic erit: ut non ſemper integræ exſcribantur ſententiæ, id enim temporis nimis multum flagitat: ſed uno atque altero verbo locus attingatur: & liber authoris unâ cum capite & folio annotetur.

De Claſſe Prima ſeu ſumma.

Caput VI.

Reſtat Claſſis prima & ſumma: ad quam deducendus adoleſcens eſt: cum præſtare hæc omnia, quæ requirimus

mus, mediocriter poterit: In hac Classe primùm, quod Dialecticæ & Rhetoricæ fundamentis deest, consũmabitur: non quidem perfectè: sed Philippi Melanthonis via & institutione. Adjungenda igitur hîc, quæ in Tertio libro Philippus de Argumentatione ejusq́ speciebus, & in Quarto, de locis tàm Dialecticis quàm Sophisticis tradidit: & utiliter adolescentibus explicanda. Vtiliter cum dico, de adolescentum utilitate loquor: non de Præceptoris gloria: qui tum demum docebit optimè: cum quàm plurima discent discipuli: & temporis ratio summa habebitur: & omnis superflua prolixitas vitabitur: illudq́ Horatij servabitur: Quicquid præcipies esto brevis. Brevitas autem illa non Verborum & sententiarum numero, sed intellectu æstimanda est. Nihil enim nimis est breve: quod satis est intellectum: ut nihil nimis longum: quod nondum satis cognitum. Videndum

dum ergò ut unà cum brevitate perspicuitas quoq; retineatur: semperq; cum re & viribus ingeniorum deliberetur. Hærere enim & quasi habitare uno in loco diu, & ex quovis, quod aiunt, ligno Mercurium facere velle, inceptum est. Festinare verò nimium, fatigat sensus: & memoriam adolescentum conturbat. Medium itaq; tenendum est: neq; plus proponendum, quam ingenia ferre: neq; diutius immorandum: quam res, quæ ad cognoscendum exponitur, requirere videatur. Quamobrem eadem hîc, quæ in secunda classe ostensa ratio fuit, observetur: tum verò præterea, ubi eadem illa in fontibus Aristotelicis tradantur, indicetur saltem, non explicetur: &, si quæ diversa videbuntur, aut controversa concilientur breviter & dissolvantur. Sed tamen, ubi utile videtur, Aristotelis definitiones, præsertim breviores, Philippi descriptionibus adjungantur:

jungantur: idq; non verbis latinis, sed Græcis. Cujus rei hæ utilitates erunt: quod & tenacius memoriæ Græca quam Latina inhærebunt: Et nativa Verborum potestas retinebitur: nec translatio minus commoda adolescentum linguam corrumpet. Deniq; cùm ad Aristotelis aliquando organum deducentur: non in novam orbis terræ regionem demigrasse, sed in sua sede remansisse adolescentes putabunt. Cognita disciplina inveniendorum argumentorum, & ratione judicandi benè percepta: præcepta quoq; de Demonstratione ab Aristotele tradita, sunt cognoscenda: Propterea quod hæc præceptio plurimarum utilitatum causa expetenda videtur: quarum magnitudo excelsa erectaq; ingenia ad studium ejus ardens meritò incitare atque nflammare debebit. Neque enim existimandum est: cùm

exstent

exstent multa à multis, et quidem doctè copiosèque scripta Dialectica: quæ vel nulla vel pauca de Demonstrandi ratione præcepta complectantur: propterea minus esse illa utilia quàm reliqua: aut ad Geometriam solùm perdiscendam inventa. Sed contra potius statuendum: præcipuam hanc & præstantissimam Logicæ partem esse: maximèque ad intelligendum iudicandumque necessariam. Verùm constringere hæc oportet præcepta ex Aristotelis libris: & exemplis Philosophorum atque Theologorum illustrare. Sunt enim apud Aristotelem multa, quæ non tàm ad doctrinam artis, quàm ad præceptorum confirmationem & adversariorum refutationem pertinent: quæ hoc in loco omitti possunt. Non enim artis hîc probationem requirimus: sed explicationem eiusdem experimus: eamque non prolixam, operosam, obscuram: sed brevem, expeditam, facilem:

nostrisq; scholis conuenientem.

Idem in Rhetoricis explicandis præceptum esto. Sed Rhetoricæ præceptionibus partitiones Ciceronis aureolæ non incommodè copulari posse videntur: cum adolescentum id progressus postulabit. In quibus quæ de Oratoris vi, de oratione & quæstione fusè sunt & prolixè ab aliis dicendi magistris tradita: breviter quidem, sed dilucidè tamen Cicero proposuit: ut eruditè, purè, latinè, eleganter præcepta Rhetorica tradendi exemplum esse posśint. Et hæc de præceptis dicta sufficiant.

II. Secundò: Vsus Dialecticorum & Rhetoricorum præceptorum: in Isocrate, Demosthene, Cicerone, Sallustio Cæsare ostendetur: Oratoribus Poëtæ addentur: ex Græcis Hesiodus, Pythagoras, Phocylides: ex Latinis, Virgilius inprimis, & Horatius, & Ovidius.

us: Sed in his Præceptor discipulorum juvetur industria: ut in scholas secum adferant, quod domi prius legerint, quod intelligant: cujus sententiam totam alijs verbis, aliaq́ lingua reddere poßint. Cum enim celeritas in explicandis scriptoribus adhibenda sit: in obscuritate præire Præceptor debet. Vbi verò facilis locus est: sæpe conducit, adolescentem ipsum, vel ad verbum interpretari: vel sententiam liberè convertere, hoc est: vel explicare pluribus, vel coarctare. Quæ ratio celeritati maximè est accommodata. Neq́ verò in hac classe puerilem illam interpretandi ad verba rationem tenere semper necesse est: Sed adolescentes ipsi verborum ambitus recitent: & interpretentur simili verborum ambitu, si queant, latinè: Si non queant, membratim singula membra Latina, Germanicis membris convertant.

In cæteris eadem, quæ in secunda Classe ratio fuit, servabitur: ut & argumentorum annotatio eorumquè tractatio, & verborum atque sententiarum lumina cæteraq; quæ necessaria sunt ad usum artium declarandum indicentur. Quæ verò præcipuè in his notanda, & in Ephemerides referenda, Præceptor significabit: & quò pacto in illis notari debeant, ut vulgata & in consuetudine posita à Poëticis & Historicis sint separata, cùm necessarium erit, demonstrabit. Idem enim adolescentibus Ephemeris est: quod diligenti patrifamilias arca pecuniaria, ut antè diximus. Ad recitationes quod attinet, idem quoque servabunt, hoc est, Ciceronis Orationes recitabunt: vel potiùs easdem, quas ille causas agent.

Et in his agendis speciem aliquam veritatis imitabuntur: lenitate, gravitate, hilaritate, dolore, læticia, vociferatione: prout singulæ partes exigere, & decorum postulare videtur. Hujus consuetudinis hæc erunt commoda: quod Ciceronem redivivùm quasi loquentem adolescentes audient: si non eadem voce, ætate, gestu: tamen illius verba audient: sententias illius cognoscent: illiusq; periodis paulatim asuescent. Taceo, quod hac ratione, unius horulæ actione, totus aliquis liber aut oratio cognoscitur: & in quo opere plurimum temporis Poëta vel Orator in componendo: vel Præceptor menses aliquot in explicando consumsit: id ij, qui audiunt totum, unius horæ spatio, & audienda voce recitantis, & ejus os, vultum, gestum, inspiciendo, consequuntur.

III. Tertiò, Quia singulas inter se Classes non solùm locis sed etiam ma-

terijs discriminatas esse volumus: & cùm quæq; curia, ut superior est, ita etiam verborum copia & rerum atq; sententiarum formulis locupletior existat: scribendi hîc consuetudo quàm in secunda classe sit perfectior: & judicium in corrigendis scriptis severiùs adhibeatur. Incipiet enim jam sese stylus forâs efferre: & omnium ordinum judicia exspectare. Itaq; nihil non artificiosum adferatur: sive versus sint & poëmata: sive soluta liberaq; oratio. Singulis enim hebdomadibus, præter exercitia poëtica, quæ in Epigrammatis primùm brevioribus festivis, concinnis, argutis, pòst longioribus materijs institui poterunt: aut Germanicum latinè vertendum: aut thema latinum breve tractandum & amplificandum secundum præcepta Rhetorica, aut materiam græcè transferendam Præceptor proponet. Sed ita, ut adhuc non modo judicem se eorum quæ fiunt, sed etiam adiutorem esse statu-

at: ideoq; primas ipse lineas ducat: & suam illis & tractationem & versionem prælegat: & formulas Græcorum præcipuas indicet. Est enim ea rerum omnium natura & conditio: ut nihil citò magnum & perfectum existat. Nam & in certis vagari passibus pueros, priusquam certo pede figant humum cernimus: & Milonem Crotoniatam vitulum prius, quàm bovem gestasse verisimile videtur. Vbi igitur corroborati in his gradibus exercitiorum fuerint: ad declamatiunculas veniendum est: & materia quidem pluribus proponenda: sed tamen idonei ad recitandum tantum eligendi. Argumenta verò & hypotheses proponentur principio: quæ paucorũ dierũ moderatonem requirant: post quæ aliquot hebdodarum spacium flagitent. Nam prima exercitatio in problematis philosophicis facilioribus, maximè verò logicis, Ethicis, politicis, in poëtarum quoq; & historicorum orationibus

bus, in sententijs & γνώμαις tractandis esse poterit: quas adolescentes explicent aut dilatent: laudent vel vituperent: probent vel rejiciant. Paulatim ad majora progrediendum: & conciones Prophetarum & Apostolorum oratorio more dilatandæ: aut dicta scripturæ brevia explicanda. Deniq; tractanda omnia; quæ in oratione sub styli acumen subeunt: & orationis cultum convenienter ac honestè recipiunt.

Et quia orationibus Ciceronis ad verbũ ediscendis adolescentes exerceri volumus: perutile erit præsertim exercitatis jam, interpellationes Ciceronis instituere: contrarias quoq; orationes scribere: & argumenta sua Ciceroni opponere: reum facere Archiam, defendere Catilinam, &c: Hæc enim exercitatio & ad intelligendum & ad judicandum conducit plurimum. Necesse enim est: ut antè probè illam orationem cognitam perspectamq;

habeamus: quam refutare cupimus. Neq; tamen id præstare usq; adeò est difficile: cùm non nova invenire argumenta necesse habeamus: sed negare saltem opus sit, quæ Cicero affirmavit: aut affirmare, quæ negavit: idq; eodem quo ille fecit ordine. Sed in his omnibus Præceptor non modò judex, sed etiam adjutor esse debet, ut dixi. Itaq; ὑποθέσεων locos indicabit: & locorum præcipua argumenta: & eorum collocationes per singulas partes ostendet: ita tamen ne omnia præmasticet. Ignavum enim est nihil suopte, ut dicitur, Marte contendere. Et parum utilitatis adferunt scholæ: si secreta domi studia nulla instituantur.

4 Quartò. In Examine explicando eadem quæ in secunda classe ratio servabitur: nisi quod hîc plenius quædam cognoscere poterunt: quæ ibi nondum per ætatem capere potuerunt. Examini Epistola aliqua Pauli latinè interpretanda addetur: præsertim ea, quam

quam ad Romanos, Galatas, Titum, Timotheum ſcripſit: eaq; ita propo-nenda: ut & argumenta ipſa, & eorum tractationes, & verborum phraſin atq; ἔμφασιν adoleſcentes cognoſcant: & locos inſigniores memoriæ man-dent.

5 Quintò. Ad συζητήσεις & diſpu-tationes quod attinet, eaſq; quoq; reti-neri in hac claſſe placet, ſed alio quo-dam modo quam in cæteris inſtitutas. Etenim unus aliquis ſeorſim à reliquis collocabitur: isq; ſolus interrogabitur ab his, qui contrà diſſerunt: & ſolus tela argumentorum omnia, quæ cæte-ri jecerint, excipiet: & Dialecticæ ſub-ſidio, ſi poterit à ſe depellet. Si non poterit: loco tamen non excidet. Nam in magnis voluiſſe ſat eſt. Itaq; pudo-re ſuffundi, ſummum ſit hoc in certa-mine probrum. Hæc verò res quan-tas ſecum utilitates adferat, nulli non manifeſtum arbitror. Nam & ingenia plurimùm acuuntur: & in ſententijs

aliorum cùm excipiendis tùm explican
dis, celeritas & dexteritas paratur: &
judicium informatur: & deniq; Præ-
ceptorum veritas, quæ vel antè obscu-
ra erat, vel non satis intellecta, indaga-
tur, illustratur, confirmatur. Neq; ve-
rô propterea hæc consuetudo reijcien-
da: quod parum perfecta & in hac æ-
tate, & in schola hac nostra esse possit.
Nam & balbutientes placere parenti-
bus infantulos videmus: & incerti atq;
vacillantes eosdem gressus delectant.
Quod si veró ipsi omnibus mederi vul
neribus nequeant: præsto Præceptor
est, qui medicinam facere queat. Neq;
enim vitio datum Teucro fuit cùm ad
scutum Ajacis fugeret: & quæ ipse de-
pellere tela non posset, alterius fortitu-
dine averteret. Verùm enimverò me-
tum & stuporem abesse ab huiusmodi
disquisitione oportet: adesse contra a-
lacritatem & reverentiam. Pudor e-
nim subrusticus memoriam impedit:
& non modò audita, verum etiam quæ
medi-

meditata scriptaque habemus, tollit. Alacritas verò, multa sæpè subitò invenit: quæ etiam cum domi sumus in mentem nobis non veniunt. Reverentia deniq; Præceptoris, ut non nimium is qui respondet, ingenio suo præfidat, efficit. Et hæc de scribendi, declamandi, disputandique consuetudine dicta sufficiant.

6 Postremò. Quod in proxima curia suasimus: idem in hoc ordine retineri à discipulis & observari à præceptoribus volumus: ut Ephimerides & Diaria conserventur & locupletentur, quotidianis lectionibus, auscultationibus, scriptionibus. Præter enim eas, quas tùm recensuimus utilitates ejusmodi locorum communium collectio hoc efficit: ut ea quæ legimus: quæ audimus in scholis aut domi meditamur, et meliùs intelligātur, et altius animō infigantur: cum de futuro solliciti, diligenter ea colligamus: & tanquam thesaurum aliquem reponamus. Quid, quod voluptatem res hæc maximam

adfert? Ex qua constantia & cupiditas discendi nascitur. Vt enim bonus paterfamiliâs, cum thesauros suos quos collegit, intuetur, ad amplificandos eosdẽ incitatur: ita inspectione Ephemeridũ adolescẽs impellitur: ut, cũ quid desit, videt, semper aliquid adijcere, & loculos omnes complere studeat: ne idem in titulis atq; indicibus suorum locorum deprehendatur id: quod in cauponis fieri frigidis solet: ubi insignia cerevisiam bonam, & tractationem lautam promittunt: cùm interim & cella sobria sit: & intus aut cibus nullus; aut rancidus saltem reperiatur.

Ex his arbitror satis constare: quomodo paulatim per omnes Classes exercitatio progressura: & quæ cujusq; ordinis propria, quæ communia: quoque modo inferiorum tribuum exercitationes protela superioribus sint futura. Hic igitur ordo si servabitur: & officium cùm Præceptores tùm discipuli facient. Spero nos eô rem perdu-

cturos:

ɛturos: quo perduci cupimus: ut & discipuli fructus studiorum suorum uberiores percipiant: & Præceptores tanquam boni villici, quotidiè augescentes, familiæ suæ opes videant: & ludi literarij inspectores, tanquam diligentes domini, totiùs agricolationis Scholasticæ rationes expeditas quotannis cognoscant.

De officijs discipulorum Leges Scholasticæ.

SCholarum à Christianis institutarum finis esse tripartitus solet: Primùs ut religionis, alter ut doctrinæ, tertius ut morum disciplina gravissima colatur. Et legum itaq; nostrarum triplex scopus esto: Primùm vera religio, & erga Deum pietas: dein artium logicarum cognitio: tùm honestas morum, & in tota vita modestia.

De Religione & Pietate.

Caput I.

I.

REligionis cupidi esse cùm omnes mortales, qui post hanc vitam vita volunt frui sempiterna: tùm vero maximê Scholastici debent: qui suo exemplo societatem aliquando communem adjuvare cogitant.

II.

Deum itaque inprimis omnes colunto: eundem precibus suis & antè & post somnum invocanto, placanto, laudanto. A precibus, studia, prandia, cœnas incipiunto: precibus eadem finiunto.

III.

Nomen Dei ad imprecationes, exsecrationes, devotiones nemo usurpato: jusjurandum, seu verum seu falsum

dicendo,

dicendo nemo dato: nec alter alterum, nunquid ausit iurare, interrogato.

I V.

Inter scholastica porrò pietatis exercitia, præter lectiones sacras, de quibus in classium designatione diximus, sacris cantibus & precibus primas damus. Quater enim de die canendum est, & quater precandum: manè cum in Scholas ingrediendum: ante prandium cum domum discedendum: post prandium, cum ad scholas redeundum ante cœnam cum finis sit laboris scholastici.

V.

De cantu primo loco præcipimus: ut & ante & post prandium, priusquam in sua quisque curia docere Præceptor incipit, omnes Scholastici hymnum aliquem pium de auxilio Spiritus Sancti, vel cantilenam aliam loco & tempori congruentem, vocibus quidem diversis, unanimi tamen corde decantent.

Eodem

VI.

Eodem modo manè & veſperi antequam domum, diſceditur: Davidis Pſalmos Latinos, elegante periphraſi à Georgio Buchanano explicatos & nuper varijs melodijs, pro varijs carminum generibus, opera & ſtudio clariſsimi Viri, Domini Nathanis Chytræi illuſtratos, alternatim è regione, duplicato ordine, συμφωνίᾳ Scholaſtici noſtri per hebdomadam totam canant: linguæ mobilitate eadem: & ſpacijs iiſdem; non ſolum verſuum & ſententiarum, ſed temporum etiam atq; ſyllabarum: ut ſimul incipiant: ſimul progrediantur: ſimul conſiſtant: moram verò tantam faciant: quæ neq; faſtidium pariat: neq; intelligentiæ officiat: atq; ita, præter veram pietatem & linguæ latinæ puritatem, præcipuas etiam carminum, maximè Lyricorum, dimenſiones animo paulatim comprehendant.

VII.

Pſalmorum numerus, quos hebdomadibus ſingulis modulari oportet brevitate & prolixitate ſingulorum æſtimandus eſt. Opera tamen danda, ut ſemel iterumve quotannis in ſcholis noſtris canendo abſolvantur.

VIII.

In conclavi interiore, claſſes duæ ſunt, prima & ſecunda. Cantu itaq; finito, ordine preces à Rectore præſcriptas ſinguli ſeptimanis ſingulis recitanto: & quotidie Catechiſmi partem unam græce ſubnectunto: totumq; Catechiſmum ſeptimana tota abſolvunto.

IX.

In exteriore conclavi reliquæ claſſes ſunt. Quamobrem tertiæ claſsis tribulis, voce clara, precatiunculam ſua in Claſſe uſitatam pronunciato: Quartæ verò claſsis diſcipulus, integram Catechiſmi Latini partem ſubjungito,

fungito. Ad eundem modum, quintæ Curiæ, puer, usitatas preces vernacula lingua dicito; Sexti verò ordinis civis, Germanici Catechismi particulam subjicito.

X.

Cantus hosce & preces cùm antemeridianas tùm pomeridianas diligenter omnes frequentanto: quorum precari est, suo loco & tempore, preces dicunto. Et hoc primum pietatis exercitium esto.

XI.

Alterum religionis exercitium in Ecclesia & templo est: à quo non magis quam à schola sine graui causa & venia quisque abesto. Qui abfuerit aut serò venerit: in eum severè Præceptor animadvertito: neque ullam nisi gravissimam absentis causam accipito.

XII.

Diebus itaque festis & profestis, ad conciones sacras & preces audito campanæ sono tempestivè accedunto: absque

Psal-

Pſalmorum volumine aut teſtamento novo, grandiores ne ſunto: Eccleſiaſticis quoq; cantionibus deſtinatum libellum ad manus habento.

XIII.

E ſchola bini templa ordine verecundèq; adeunto: in chorum vel è choro præcipites ne proruunto: ſed ſine fabulis & compreſſionibus mutuis, cum adiuncto comite, & introeunto & exeunto. Quibus in ſchola conuenire non datur: in templo conſtituto tempore adſunto: nec antè finem ſacri, niſi venia impetrata, certam ob cauſam diſcedunto.

XIV.

Conrectorem, Cantorem, cœteroſq; Collegas, qui choro præſunt moderando, diligenter præcinentes auſcultanto & adiuvanto: nec incipientes præveruunto: nec deſinentes, in longum producta voce æquanto: nec illis abſentibus vel etiam præſentibus, cantum abſq; iuſſu inchoanto.

Ad

XV.

Ad legenda quædam in templis canendavé qui diliguntur: cum laude illud ipsum uti præstent curanto.

XVI.

Omnes omnino, dum ceremoniæ peraguntur sacræ, silento: temporeq́ illo quod cantum intercedit, vel taciti modestiq́ assistunto: vel Catechismū, Psalterium, aliosve libellos sacros legunto.

XVII.

Ad Evangelij & Epistolæ recitationem assurgunto: non huc illuc oculos circumferunto: non de loco in locum obambulanto: Sed religiosè complicatis manibus versaq́ ad aram facie auscultanto.

XVIII.

Conciones sacras diligenter omnes audiunto: ad auditum nomen Iesu & Sacrosanctæ Trinitatis, caput deteguntо: aut genu reverenter flectunto: non confa-

confabulantor: non de loco pugnan-
to: non Præceptorum seu præsenti-
um seu absentium sedes occupanto.
Reversi in scholam Magistro reposcen-
ti argumentum concionis, vel senten-
tias aliquot præcipuas, memoriter red-
dunto: domi concionem totam repe-
tunto.

XIX.

Qui ætatis fuerint maturioris: non
modò concionibus suo loco & tempo-
re arrectis auribus intersunto: sed &
sacrosanctam Domini mensam aliquo-
ties quotannis cum reverentia piè di-
gnèque accedunto.

XX.

Ad pietatis exercitia funerum quo-
que deductiones referimus. Ad exequi-
as igitur cohonestandas quotiescunque
conueniendum est, si universale illud,
uti vocant, funus sit, simul omnes pro-
deunto. Sin partiale: quotquot à Præ-
ceptore postulati fuerint, obediunto.
Quod si feriæ forte sint: in schola, ali-

ſive loco deſignato, juſto tempore conveniunto.

XXI.

Prodituri, claſsium ordinem in ſurgendo ſervanto: ſine venia non vel abſunto: vel à pompa ſeſe ſubtrahunto: modeſtiam, decorum, ſilentium præſtanto. In concentu pietatem præ ſeſeferunto: & æquabilitatem ſervanto, inprimíſq; omnem populi offenſionem cavento. Deniq; ordine quo prodierant, vel ad Scolam redeunto: vel è cæmiterio demiſsi, domum ſeſe modeſtè conferunto.

De ſtudijs & exercitijs Claſsicis.

Caput II.

I.

TEmpus frequentandi ſcholam poſthac illud eſto. Quatuor diebus ſeptima-

ptimanæ profeſtis: ante meridiem æſtate quidem à ſexta in nonam: hyeme à ſeptima in decimam: poſt meridiem: tàm hyeme quàm æſtate, à duodecima in quartam ſtudiorum cauſa conveniunto. Die vero Mercurij & Saturni, ante decimam nunquam egrediuntor. Iiſdem diebus, poſt meridiem, inferiores Claſſes ſemper: Superiores, cùm diſputationes: aut declamationes non habentur, à ſtudijs feriantor.

II.

Quoties igitur in ludum conveniendi tempus eſt: Scholas tempeſtivè, & modeſte, pexi & loti, calceis mundis: veſtituq; honeſtè compoſito adeunto: libris neceſſarijs inſtructi veniunto: eoſdem mundos integroſq; conſervanto.

III.

Ingreſsi ſcholam, ſuæ & ſtatim claſſi adjungunto: Et Decurione præſide, lectiones inter ſe ſuas repetunto:

Extra locum ſuum nullus ſine cauſa ſe-
deto. Quod ſi fortè contigerit: priuſ-
quam tamen preces dicuntur, aut lecti-
ones inchoantur, ſuum quiſq; locum
occupato.

IV.

Qui ad horas conſtitutas non adeſt:
niſi probabilem à parentibus atq; heris
excuſationem adferat: aut per horam
totam ſtare cogitor; aut humi à reliquis
ſeparatus locator: aut virgarum verbe-
ratione emendator: aut alio modo &
ratione bona corrigitor. Voluntatis
enim id peccatum eſt: non ignoratione
aut ingenij imbecillitate commiſſum.

V.

Quod ſi quem occupationes dome-
ſticæ domi retinent: earum Rectorem
Collegasq; cæteros certiores facito: &
ſic, ut à ludo ſibi literario abeſſe liceat,
impetrato. Quod ſi ipſe Præceptores
convenire nequeat: per alium, ſche-
da miſſa, iuſtam abſentiæ cauſam pro-
ferto:

ferto: de cujus veritate Præceptor inquirito.

VI.

Qui ſine Præceptorum voluntate domi manſerit: cum ad ſcholas redierit, niſi teſtem fide dignum, per quem excuſari queat, adduxerit: aut parentis heriuè teſtimonium attulerit: aut certè juſtam abſentiæ cauſam Præceptori probârit: modo & ratione bona caſtigator: magis ſi id bis in hebdomada fiat: maximè ſi ter idem admittatur: Qui excuſatione falſa uſus fuiſſe deprehenditur: ei pœna duplicator.

VII.

Venientem Præceptorem aſſurgendo caputq; detegendo, reverenter omnes excipiunto: abeuntem eodem honore proſequuntor. Idem, cùm vir quiſpiam clarus & honoratus, inſpiciendæ ſcholæ gratia accedit recedit vé, faciunto.

VIII.

Veſtitu negligenter humeris circũ-ſecto, laxóve et diffluenti ne ſedēto: ſub prælegendo nec cubitum libro, nec caput manu ſuſtinento. Confabulationibus & ſuſurrationibus docentem Præceptorem ne turbanto: ſed ſummo ſilentio ſummaq́ attentione auſcultanto.

IX.

Abſq́ ſtylo & calamo, abſq́ Papyro & charta, diſcipulorum manus auriculave nunquam conſpicitor. A Præceptore dictata ſtudioſè & emendatè excipiunto. Quæ per abſentiam fortè neglecta ſunt: ea intra biduum proximum aut triduum inſtauranto.

X.

Suis ſinguli libris non alienis utuntor: ſuas ſinguli pennas, ſuam Chartam, ſuum atramentum in promptu habento: ſua ſinguli cuſtodiunto: ab alienis manus abſtinento; inventa Domino reſtituunto.

Non

XI.

Non Rectori tantum, sed æqualiter omnibus Præceptoribus, summis medijs, infimis, omnes ut par est, obtemperanto: nec cujusquam horum authoritatem detrectanto; nec increpantibus responsanto: nec punientibus repugnanto.

XII.

Postulati ad reddendam eorum quæ didicerunt rationem: promptè quod jubentur faciunto: vel libellis ritè ad hoc compositis: vel ijsdem, si quid de memoria sit reddendum, sepositis: voce leni non aspera: pronunciatione distincta, non confusa: Spiritu pleno non anhelato: Sono presso, æquabili, urbano: non vasto, aut hiulco, aut rustico utuntor: inprimis vero ultimam semper syllabam exprimunto.

XIII.

Ter nemo lectionẽ recitans impunè errato: Recitanti nẽo impunè quicquam

ad aurem inſuſurrato: nemo codicem inſpiciendum præbeto.

XIV.

Ad repetitiones & diſputationes parati meditatiq; accedunto: & in diſputationibus facilitatem & modeſtiam præ ſe ferunto: clamores, iram, immodeſtiam fugiunto. Quod ſi diſceptatio quædam oritur, ad arbitrium Præceptoris, tanquam oraculum quoddam, controverſiam omnem deferunto.

XV.

Sermo omnium & cum omnibus, qui latina intelligunt, latinus eſto. Qui ſermone alio quàm latino utitur: qui barbaro, qui impudenti, qui impudico: pro peccati genere, ratione bona punitor. Durius, qui legem hanc vel ex petulantia convellit, vel præter ſermonem patrium, impia, obſcœna, blaſphema profert, caſtigator.

XVI.

Facultate sermonis latini si quis adhuc destituitur: & necessariò tamen condiscipulis loqui cogitur: veniam prius sermonis vernaculi petito. Idem in schola apud Rectorem cæterosq; præceptores observato.

XVII.

Consvetudo hæc, superioribus in curiis, magis retinetor: & lege confirmator: & severitate conservator.

XVIII.

Quamobrem, ut peccantes in hanc legem melius & deprehendi & reprehendi posint, bina in superioribus classibus signa habentor: Sermonis unum, malorum morum alterum: Quorum illud in eos, qui germanicè loquuntur aut barbarè: hoc in eos, qui legem divinam, sanctiones scholasticas, totamq; morum honestatem violant, transferentor,

XIX.

Signa, ultra solis occasum, nullus retineto: neque ex odio ullàve animi perturbatione, sed ob causas signo dignas transferto. Sermonem barbarum priusquam signum transfert, ipse corrigito: verba Germanica delinquentis, ne probatione deficiat, observato.

XX.

De causa translationis litem sibi invicem non movento. Quod si lis aliqua aut controversia oritur: non se quisquam privatim vindicato: Sed se coram Rectore cæterisque Collegis invicem conveniunto: ipsi ab omni rixa, contentione, vindicta abstinento.

XXI.

In hora, uti vocant, vacante: clamitando, jurgando, discursando, & æstate, poma, pyra, similiaque vorando disciplinam ne turbanto. Sed ad rationem, de iis quæ didicerunt, redden-

dam ſeſe præparanto: aut quod ediſcendum eſt propoſitum, decurioni recitanto.

XXII.

Coitiones & conſeſſus per vicinas Claſſes vitanto: condiſcipulos ſtudiis incumbentes non voce, non ambulatione, non ſtrepitu impediunto: nemini unquam pede, cubitòve, aut ulla re alia negotium faceſſunto.

XXIII.

Qui cæteros turbaverit, læſerit, qui lectas & traditas res non repetiverit: qui aliena non præſentia egerit: qui interrogatus reſpondere non potuerit: qui cætera officia induſtrij adoleſcentis neglexerit, is pro errato, pro peccato, pro ingenio, pro ætate caſtigator. Et graviſsima quidem in his morbis medicina, virgarum, ſeveritas, leniſsima, verborum prudens remedium eſto.

Sor-

XXIIII.

Sordes corporis, priusquam in ludum veniant, domi expurganto: nec Scholaſticas operas hac de cauſa abrumpunto: Etſi verò tyrunculis aliquid largiendum ſit: grandiores tamen, non niſi cum verberibus, aut verbis ſaltem durioribus, dimittuntor.

XXV.

Dimiſsi ad opus naturæ, id quod catervatim fieri non debet, ad eum ſe locum, qui uſui huic à Senatu deſtinatus eſt, conferunto: & absq; mora ad ſcholas redeunto.

XXVI.

Exacta hora, cùm cœtus ſcholaſtici ſit dimiſſio: abſq; indecora curſitatione mutuaq; compreſſione exeunto: neq; verò promiſcuè proruunto: ſed ſecundum ordinem claſsium & ſcamnorum ſurgunto: & modeſtè prodeunto: nec alteri claſsi facultas ſurgendi, niſi priori digreſſa, conceditor.

Egreſſi

XXVII.

Egressi ludo, pro foribus scholæ ne resistunto: nec in foro, plateis, cœmiterijs, lusitando spectandovè moram ullam trahunto: sed modestè sine clamore, sine tumultu, sine alicuius offensione, confestim se omnes domum recipiunto.

XXVIII.

Qui eadem se via domum conferunt, à Coricæo observantor. In legem aliquam delinquentes, ad Præceptorem proximo in scholam reditu deferuntor.

XXIX.

Si qui studiorum causa, digressis cæteris, in schola remanent: non illi per scamna discursanto, aliumvè irritanto: aut dicto factove lædunto: sed aliquid aut legunto, aut scribunto, aut repetunto.

XXX

Ferulas & virgas, tanquam res sacras, nisi jussus nemo attingito. Fene-

stris,

ſtris, tabulis, pulpitis, cæteriſq; rebus ad ſcholam pertinentibus damnum nemo inferto: nec ſcamna incidito: nec parietes carbone, lapide miniato, creta aut quovis modo deformato. Qui ſecus fecerit, damnum quod dederit ut præſtet videto: & pœnam ſimul luito.

XXXI.

Domum reverſi, nihil eorum, quæ in Schola facta dictàve ſunt, niſi quæ fas eſt proferre, efferunto: nec quæ domi audiverunt, apud contribules effutiunto.

XXXII.

Lectiones in Schola traditas diligenter imprimis repetunto: mane ſurgunto: & otium & nocturnas lucubrationes fugiunto: paucis quoq;, ſed probatis authoribus utuntor: & ſecundum Plinianum illud, non multa ſed multum legunto. Quod ediſcere juſsi fuerint, diligenter & accuratè ediſcunto: in ſcribendi quoq; exercitio multum operæ temporiſq; ponunto.

Scriptio

XXXIII.

Scriptio verò Claſsium noſtrarum triplex potiſsimum eſto; una Claſsis infimæ; in qua puer literarum figuras à ſcriba eleganti manu aſſueſcet ſcitè facere: qui hunc cœtum prope infantiæ in tertiam uſq; curiam comitabitur.

XXXIV.

Alterum ſcriptionis genus diariorum eſt & Ephemeridum: quarum in Claſsium deſignatione mentionem fecimus: Verborum ſcilicet & nominum, ſententiarum & authoritatum: exemplorum deniq; earum rerum, quæ in Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis Scholis præcipientur. Has itaq; Ephemerides, ubi domum venerint, diligenter complento: omniaq; quæ vel in Scholis audiverunt, vel privatim cognoverunt, ſuis domicilijs reponunto & diſtinguunto.

Terti-

XXXV.

Tertium ſcribendi genus, ſtylus eſto: quem quotidie acui volumus: & indies magis magisqꝫ ſplendeſcere: vel orationibus integris conficiendis: vel inſigni aliqua argumentatione, aut amplificatione tractanda: vel Epiſtola bene morata: vel odis & Epigrammatis lepidis ſcribendis: vel latinis in græca, vel græcis & Germanicis in latina convertendis, vel alio aliquo exercitij genere.

XXXVI.

Itaqꝫ & his & in cæteris omnibus, quæ ad ſtylum exercendum inſtituta ſunt, diligentiam ſummam adhibento: ſua ſinguli ſcripta proprio, quod aiunt, Marte compoſita ſtato tempore exhibento: neqꝫ alijs ſua danto: neqꝫ aliena pro ſuis offerunto. Ad emendationem ſcriptorum ſedulò animum advertunto: emendata aliquoties relegunto: relecta in commentarijs ſuis eleganter depingunto: & Præceptoribus, quoti-

es

es postulatur, & inspectoribus atq; examinatoribus, quoties probatio à scholarum præfectis fit, repræsentanto.

XXXVII

Si plura tribus vitijs enormibus exercitia habuerint, aut negligenter scripta fuerint, pro non compositis habentor. Qui huiusmodi attulerit: quod in acuendo stylo negligens fuit, virgarum stylis obijcitor.

XXXIIX

Qui primæ classis lectiones audiunt: eorum quisq; declamationem singulis semestribus componito: & cùm Rector jusserit publicè recitato. Qui laborem hunc subterfugerit, graviter pro arbitrio Rectoris punitor.

XXXIX

Iidem, quoties de die vernaculæ linguæ aut malorum morum notam habuerint, nummum unum, de nocte quoties retinuerint nummos tres dependunto: & singulis sabbatis mulctas solvunto. Qui fraudem legi fecerit,

hoc est, cum potuerit notam non trans=
stulerit: aut constituto die mulctam nō
solverit: ei mulcta duplicator.

XL.

In cæteris si quid deliquerint: vel
virgis, ut cæterarum Classium discipu=
li, corriguntor: vel carcere, pro Re=
ctoris iudicio, puniuntor.

De moribus extra Scholam, cum domi tum foris, in plateis, cæterisq; hominum congres- sibus.

Caput III.

I.

EXtra Scholas in plateis & cœtibus
hominum, verecundè, & ut decet
Scholasticos versantor. Nulli homi=
num, ne inimico quidem, obtrectanto:
neminem probroso nomine appellan=

tò: Sanna, corporiſvè geſtu neminem irridento; irritationes canum & morionum ſtudiosè omnes cavento.

II.

Rixas, convitia, pugnas, omnemq́; inſolentiam quovis & loco & tempore publicè privatimq́; vitanto: Diſcordias ne ſerunto: à factionibus abſtinento: fraternam inter ſe plenam humanitatis ac pietatis voluntatem retinento.

III.

Malorum familiaritates & ſodalitia prava cavento: nihil conſuetudinis cum ijs qui ſtudia non colunt habento: inprimis verò eorum congreſſus, qui vel ob peccata & delicta è Scholis ejecti fuerunt, vel aliàs mala cum gratia ex gymnaſio diſceſſerunt, averſantor.

IV.

Vera amanto: vera dicunto: mendacia cane pejus & angue fugiunto: li-

bellos famosos aliave scripta dictave scurrilia, sub gravi pœna, ne spargunto: multó minus affigunto.

V

Ministris Ecclesiæ, Senatoribus, Præceptoribus, aliisq; hominibus reverentia dignis, ut senibus, ut viris authoritate aut virtute præditis, matronis item & virginibus, ubivis locorum detecto capite honorem debitum exhibento: obviis factis de via decedunto: Sedentes prætereuntibus assurgunto: colloquentes genu modicè, uti decet, flectunto.

VI

Qui irreverenter hos omnes prætereunt: qui adversus Præceptores falsam ad parentes, cognatos, amicos, querelam deferunt: quia mœrorem mendaciis suis excitant: pro ætate & facinoris gravitate, aut virgis castigantor: aut modo alio bono severitatis emendantor.

VII.

In cœnis & prandijs, in omni congreſſu, ſermo de rebus bonis, honeſtis, utilibus, idemq; pudicus, verecundus, liberalis eſto. Et ne ſermoni materies deſit: Si plures uno in convictu ſunt: alter alterum interrogationibus & reſponſionibus earum rerum quas Præceptores eo die docuerunt, exerceto. Inprimis, rerum quæ apponuntur vocabula, inveſtiganto: eaq; à ſummo genere ad extrema membra diſtribuunto.

VIII.

Honeſtè unuſquisq; veſtitor: eaq; in re civium aliorumq; bonorum virorum conſuetudinem & Scholæ inſtitutum colito, prodigiosè conſciſſas veſtes nimisq; breves, militibus alijsq; relinquito.

IX.

Non libros quiſquam emito: non veſtes comparato: non pecuniam mu-

mutuo accipito: non dando, vendendo, permutando quicquam absq; parentum, Rectoris, Præceptorum, eorumq; quibus commissus est, consensu & voluntate alienato. Civis qui his vendet, qui pecuniam mutuò dabit, si Magistratus probaverit, suum repetere judicio licitum non esto. Quas ipsi inter se pueri permutationes aut venditiones instituunt, irritæ quoq; sunto. Gladiatoribus, saltatoribus, circulatoribus, cæterisq; præstigiatoribus, nisi Præceptorum permissu, nemo operam dato: gladios, pugiones, aliàve arma nemo gestato.

X.

Ad choreas & nuptias nulli, tametsi parentes ipsorum vocati sint, absq; venia Præceptorum accedunto. Ad suorum nuptias, quas recusare honestè non possunt, invitati: venia impetrata accedunto: & modestè sese gerunto nec saltando aut discursando convivis reliquis molesti sunto.

XI.

In cibo potuq́ꝫ temperantiam omnem ſervanto: cauponas, tabernas, publicas, ſeu cereviſiarias, ſeu vinarias, ſimiliaq́ꝫ loca, potandi cauſa ne intranto.

XII.

Peccantes invicem ſeſe admonento: ne dum vetant peccare cum poſſint, peccare jubeant: Admonitiones fraternas, qui contemnunt, aut non admittunt: eos Præceptoribus indicanto.

De Examinibus & ferijs: de Ludis item & Iocis.

Caput IV.

I.

VT & officium Præceptores in methodo præſcripta ſervanda faciant; & diſcipuli, quæ didicerunt, diligentius repetant; nemoq́ꝫ vel ultra tempus in

inferiori Classe detineatur, vel ante id ipsum ad superiorem provehatur: præter probationes quotidianas, bina quotannis solenniora, per omnes Classes, examina instituuntor, unum quidem ad Michaëlis festum autumnale: alterum ad Paschatis, vernale: à quibus nemo nisi gravissima de causa, sub exclusionis pœna, sese subducito.

II.

Examinibus hisce non solum Ecclesiæ Præpositus cæteriq; urbis nostræ Theologi, tanquam censores & Ephori, verumetiam duumviri ex Senatu delecti, tanquam testes & inspectores, intersunto, præsunto, judicanto. Probatio verò in omnibus, quæ per semestre tempus explicata fuerunt, à Præceptoribus ipsis instituitor.

III.

Examine finito, Rectoris & Collegarum judicio: inspectorum verò & scholarcharum comprobatione, qui

plus cæteris in literarum ſtudijs profeciſſe: & quæ in unaquaq; requiruntur Claſſe præſtare potuiſſe videntur, ad ſuperiores ordines progrediuntor.

I V.

Qui principem locum virtute obtinuerint: ij publicè commendantor: præmijs quoq; ſi impetrari à Magiſtratu poterit, per Scholarchas ornantor. Eſt enim, ut ille inquit, divinum bonum honor: & ad præclarè agendum nihil magis quam honoris gloriæq; impellit cupiditas.

V.

Qui eadem in Claſſe manent, ad locum tamen altiorem evehuntur: ij ſequenti probatione partum honorem ne perdant, vidento: ſed ad novam laudem viam ſibi muniunto, qui poſtremi manent: ut ne rurſus vincantur ab ijs, qui ex inferiori ſuccedunt ordine, elaboranto: ſed pares eſſe doctioribus aut etiam antecellere ijſdem, nituntor.

VI.

Porrò cùm post longam aut magnam animi contentionem relaxatio sit necessaria: & vero decreto senatus & ministerij nuptiales cæteræq; à privatis hominibus impetratæ feriæ, sublatæ sint: præter vacationes à Scholis hebdomatarias: publicæ quædam eæque anniversariæ authoritate eiusdem conceduntor: ut biduum quidem aut triduum probationes Scholasticas, & dies proximus solenniora anni festa sequens; dies item Gregorij: & alij nonnulli politicis solennitatibus tributi. Quod si præter has extra ordinariæ quædam, non tamen nisi gravibus & necessarijs prorsus de causis, inciderint feriæ: eæ Rectoris arbitrio permittuntor.

VII.

Verum ne ipso in ocio satietas oriatur & fastidium: varietate animus est recreandus: & inæqualitate reficiendus: ut facilia gravibus, læta tristibus, nova veteri-

veteribus ſuccedant: & à lectione ad ſcriptionem, à ſcriptione ad collocutionem, à collocutione ad ludū jocumq; deveniatur.

IIX.

Ludos itaq; permittimus: ſed honeſtos, liberales, & Scholaſticorum cùm ætati tùm conditioni convenientes.

IX.

Ludi verò hyberno tempore in Muſæis & ædibus convenientes ſunt: certamina Scholaſtica quæ verſibus fiunt: globuli item & latrunculi: æſtivi & campeſtres, pila & curſus. Sed in utrisq; modus eſt retinendus: ut ne quid contra honeſtatem fiat: nec ſupra vires.

X.

Muſica quoq; magis animis relaxandis, quàm corporibus exercendis eſt idonea: Etiam hanc concedimus, præſertim ijs: quibus corporis exercitatio moleſta eſt.

XI.

Ludos prohibitos & illiberabiles eos vocāus; qui vel huic ætati nō cōveniūt: vel

vel cum periculo conjuncti sunt, ut alea. Saltus, jaculatio, venatio, & æstate natatio, hyeme per glaciales areas cursitatio.

XII.

Itaq; cum domi tum foris ab alea, chartis, tesseris, aliisq; scholastico indignis ludis cavento. Venationes & aucupia ne exercento: columbas, lepores, aliásve bestiolas ne alunto.

XIII.

Templa, turres, aliaq; ædificia publica, & arbores ne conscendunto: ab equis abstinento: nec immodestum quicquam, temerarium: aut periculosum aggrediuntor.

XIV.

Fragmenta lapidum nec intectum, nec domum aut hortum cujusquam jaciunto. Neminem prorsus per ludum injuria contumeliâve afficiunto.

XV.

Æstivo tempore aquam profluentem,

tem, periculi cauſa, vitanto: rivos, ſtagna, mare, piſcandi: natandi aut lavandi gratia ne intranto, Hyberno verò à glacie, carpentis, nivis conglomeratæ jactibus abſtinento.

XVI.

Cæteris in ludis, concordiam inter ſe mutuam colunto: cum nemine præterquam cum commilitonibus ludunto: loca ſuſpecta ne adeunto: nec ab aliis ſeparantor: hortis etiam, pratis, agriſvè civium damnum nullum danto.

XVII.

Qui verbis inter ludendum litigāt: qui pugnis præliantur, aut quoquo modo dimicant: graves juſtasq; pœnas pro noxa pendunto. Authores diſcordiarum, quiq; vim alicui intentarint: carcere coërcentor: ni deſierint, è diſcentium cœtu prorſus excluduntor.

XVIII.

Argentum in certamen ne deponunto.

nunto. Itaq; de pecunia seu modica seu multa, de libris, aut quacunq; re alia, quæ æstimari pecunia potest, ludere severè prohibitum esto.

XIX.

In via publica, ante ædium vestibula, & ubicunq; molesti civibus alijsve esse possunt: In cœmiterijs quoq; & templis nihil lusus fieri permittimus: quod ijs locis singularem deberi reverentiam arbitramur.

XX.

Sed & horas non dies ad hanc relaxationem permitti sibi, discipuli nostri cogitanto. Itaq; extra remissionis tempus lusiones omittunto: & ultra tẽpus ludos ne protrahunto: vt ne ocium inde noxium, aut certè otij amor oriatur.

XXI.

Inter jocos, comœdias numeramus & tragædias, quæ singulæ cum absolutæ fuerint in Schola: agendæ vel

priva-

privatim vel publicè: si ita magistratui visum fuerit scholastico proponuntor: ijsq; Germanicæ alicujus seu comædiæ seu Tragædiæ actio, in civium gratiam, interponitor.

De novitijs & peregrinis.

Caput V.

I.

IN Scholam nostram nemo, in quo non verecundiæ sit & diligentiæ indicium, admittitor: nemo, in quo idem non appareat, retinetor.

II.

Qui admissi fuerint, seu indigenæ sint illi: seu studiorum gratia aliunde venerint: Rectori nomina danto: eidemquè, legibus se Scholæ obtemperaturos: Collegis omnibus dicto audientes futuros: nec quicquam commissuros, quod vel adolescẽtes ingẽuos dede-

dedecere: vel Scholæ maculam poſsit aſpergere, promittunto.

III.

Pecuniam pro inſcriptione debitam abſq; mora perſolvunto. Idem in minervalibus cæterisq; juſto tempore ſolvendis faciunto. Quod ſi tenuioris parentes fortunæ fuerint: â paſtoribus aut conſulibus urbis noſtræ paupertatis teſtimonium petunto: & ſic immunes ſunto: abſq; eo pauper nemo admittitor.

IV.

Peregrinus porrò & advena, ſine teſtimonio priorum Præceptorum aut aliorum fide dignorum hominum, in diſcentium cœtum ne recipitor: niſi & indolis liberalitas, & morum venuſtas ſuſpicionem ab ipſo falſam depellat.

V.

Idem ubi primum advenerit, ſi parentes, tutores, cognatos habuerit: hoſpitio per eos apud honeſtum civem

conducto, Rectorem ſtatim accedito: ſeq; illi probandum ſiſtito. Is profectu illius in ſtudijs cognito claſſem ei & decuriam certam aſſignato.

VI

Sin parentes aut tutores non habuerit: inſciente Rectore, hoſpitium ſibi non procurato: nec ſine eiusdem permiſſu ac voluntate illud ipſum mutato. Apud intemperantem enim hoſpitem vivere, perniciosum eſt: apud avarum detrimentoſum; utrumq; moribus noxium.

VII

Tam indigenæ quam advenæ, cùm recepti in militiam ſcholaſticam fuerint, pietate, diligentia, vitæ innocentia, miniſterij, Senatus, Præceptorum civium, benevolentiam ſibi concilianto.

IIX.

Advenæ tamen inprimis, hoſpites ſeſe eſſe cogitanto; quos inanes redire turpiſſimum ſit; dedecorantes &

authoritatem urbis & Magistrorum. Quare quantum conniti animo possunt quantum labore contendere, ita vivunto: ita literis operam navanto: ut sexto quoque mense aut duodecimo: testimonium quod parentibus, cognatis, tutoribus mittere possint, obtineant.

IX.

Hospites, hospitasque suas singuli observanto: & parentum instar coluntos: nullam eis molestiam strepitu, contumelia, aliàve ratione afferunto: damnum nullum danto: aut datum sine mora & tergiversatione sarciunto.

X.

Pecuniam in usus necessarios à parentibus datam missamvè, pomis, nucibus, placentis, similibusque cupediis ne insumunto.

XI.

Nemo alibi, quàm in suo & hospitio & cubiculo pernoctato: nemo alterius somnum turbato: ignem & candelas minimè negligenter habeto.

XII.

Postremò omnes à schola nostra vicissim ad alia seu loca seu vitæ genera discessuri, Rectorem prius, cæterosq; Collegas omnes compellanto: & sic animi grati fidelem memoriam declaranto.

De Pœdagogis, & Discipulis.

Caput VI.

I.

Pœdagogi munus nemo nisi præscio Rectore suscipito: nemo, nisi eodem conscio, suo se munere abdicato.

II.

Pœdagogi facti, authoritatem suam gravitate morum amplificanto: pueros fidei suæ commissos & domi & foris diligenter observanto: & in assiduo literarum studio ac morum honestate continento.

III.

Tempestivè eosdem manè excitanto: tempestivè vesperi somno traduntо: tempestivè in scholas & templa ducunto: nec ipsi quoquam, pueris in schola templove relictis, nisi mandatum id illis à Præceptore sit, abeunto: sed peractis utrobiq; peragendis, protinus domum reducunto: ibiq; prælectiones in schola habitas, concionesq; sacras ab illis repetunto: nec quicquam ferè à pueris ediscendum aut legendum, nisi quod in Schola traditum sit, vel imperatum, vt memoriæ mandetur, relegatur, retineatur, exigunto. Nam, ut rectè viri judicant doctissimi: Præceptori in Schola lectiones suas proponenti, & Pœdagogo domi novas super ingerenti, puer etiam ingeniosissimus & laboriosissimus nunquam satisfecerit.

IV.

In Schola ipsi in pueros nullo tempore animadvertunto; sed si res id fieri postu-

poſtulet ad Præceptores rem deferunto. Domi quoqȝ delinquentes verbis non verberibus corriguntο: niſi adſint parentes: niſi conſcij ſint: niſi fieri idipſum velint. Reperiuntur enim, qui excarnificent pueros & crucient: animo obſequentes magis, quam puerorum ſaluti conſulentes.

V.

Qui legem hanc cæterasqȝ ſcholæ ſanctiones petulanter violaverint: quod Scholæ noſtræ multis nominibus obſint, non modo pœnas graves juſtasqȝ in Schola luunto: Sed pro delicti ratione hoſpitijs quoqȝ & urbe ejiciuntor.

V I

Optima vero in diſciplina pueros continendi ratio eſt: ſi quod diſcipulos facere velint, Pœdagogi prius faciant: & exemplo bono illis præluceant. Exemplo enim præfectorum ſervantur: exemplo perduntur adoleſcentum ingenia.

VII.

Quamobrem, cum pueris fidei suæ commissis, tum verò familiæ toti industria sua præeunto: ipsosq; ad pietatem, diligentiam, morum honestatem & ordinem omnibus in rebus agendis assuefaciunto.

VIII.

Quod ut commodius facere possint: ipsi sæpius Præceptores de instituendi & in studijs versandi ratione consulunto: cum æqualibus quoq; de ijsdem communicanto: tempora vigiliæ, somni, studiorum, precum, repetitonum, prudenter distribuunto: & suo quæq; loco & tempore peragunto: maturè manè surgunto: & antelucana opificũ opera industria sua vincunto: nullum deniq; tempus ociosum prætermittunto.

IX.

Rectorem, Præceptores, hospites, heros amanto, & honore debito prosequuntor: benevolè, libenter, alacriter

ijsdem obtemperanto: admonitiones eorum pias libenter audiunto: & æquo animo ferunto: Scholæq; disciplinam exemplo semper juvanto.

X.

A Schola nunquam sine hospitis præscitu, aut Rectoris & Præceptorum permissu absunto: nec divagantor; nec abnoctanto: nec profectiones quoquam suscipiunto.

X I.

Ad prandium & cœnam tempore, quod herus definierit, eunto: nec domi nec foris helluantor: ebrietatem, Symposiaq; fugiunto: nec conventus alios & Scholasticis & Pœdagogis indignos agunto.

X I I.

Discipuli Pœdagogis privatis non secus ac parentibus & Præceptoribus obsecundanto. Qui secus fecerint: eorum à Pœdagogis ad Præceptorum aliquem nomina deferuntor: is pro peccati aut delicti ratione severè in tales animadvertito.

Leges & Sanctiones

De Decurionibus, Notatoribus, Coricæis.

Caput VII.

I.

PRæter ſigna, de quibus ſupra diximus, diſciplinæ & ordinis cauſa, ſingulis in Claſsibus, Decuriones, Notatores, Coricæi conſtituuntor.

II.

Communis his omnibus lex eſto: ut nihil eorum quæ ad ſuum ſpectant officium, prætermittant. Quod ſi officium in animadvertendo, & accuſando non faciant: à Præceptore virgis emendantor. Non enim vitioſi hi eſſe poſſunt: ut non condiſcipulos, vel exemplo offendant: vel in ſocietatem vitiorum pertrahant: vel diſciplinam Scholæ corrumpant.

Decu-

III.

Decuriones igitur singularum tribuum, ante horam Gymnasio primi adsunto: singulorum arma Scholastica, libros, chartam, atramentariũ cum theca pennaria, binisq; in ea pennis, inspiciunto.

IV.

Ediscenda, declinanda, comparanda, conjuganda, aliavè Classis cujusq; exercitia præscripta exigunto: absentium seròq; venientium rationem habento: neminem prorsus prætereunto. Et tardius quidem venientes horis singulis: emanentes prorsus, non horis tantum singulis, sed per hebdomadam totam in Schedula conscriptos ad diem Lunæ Præceptori examinandos tradunto.

X.

Decurio, si in Scholam venire aliqua hora non poterit: tum qui ordine proximus est, illius munere fungitor: isq; prodecurio appellatur.

VI.

Notatores, turbantes, signa ferentes, & in leges Scholasticas delinquentes in sua quisque Classe diligenter notãto. Ad nullius nequitiam, turpitudinem, insolentiam connivento. Contra verò, innoxium neminem ex odio deferunto.

VII.

Iidem, dum ad templum itur, aut in funus proditur: clamantes, garriantes, extra ordinem divagantes, serò quoque venientes, & insolentes ascribunto.

IIX.

Coricæi, in plateis, extra portas alijsque in locis condiscipulos observanto: immodestè sese gerentes notanto: notatos Præceptori indicanto.

De Custode, & Pauperibus.

Caput

Caput IIX.

I.

CVſtos Scholam manè tempore à Rectore conſtituto, aperito: eandem maturè veſperi claudito; claves Rectori tradito: ignis & fornacum diligentem curam habeto: juſto tempore calefacito: Catalogos lectionum, virgas, bacillos, aliaq; inſtrumenta ad Scholaſticos uſus neceſſaria, cuſtodito; ſuoq; tempore depromito.

II.

Tabulæ, feneſtræ, Ianuæ, ſeræ, ſcamna, pulpita, aliaq; bona publica, ne quid detrimenti capiant, provideto: ideoq; ab omni jactu, ſaltu, curſu, pulſatione, concertatione, ſimiliq; petulantia pueros, ut abſtineant, moneto.

III.

Cæteris digreſsis, priuſquam Scholam claudat, ſcamna omnia diligenter circuito: & ſi fortè quid relictum ſit, tollito; poſteroque die poſſeſſori reſti-

restituito. Hyeme verò, si quid candelæ forsan à pueris neglectum sit, diligenter exstinguito.

IV.

Quotidiè Rectorem mandata ad Scholam pertinentia accepturus, accedito. Pauperibus ut ritè peragant omnia, præsto.

V.

Pauperum munus illud esto: Scholam & cœnobium totum munda conservanto: & Scholam quidem singulis septimanis bis, cœnobium & hortum additum semel purganto: ligna pro sua quisq; parte æstivo tempore maturè comportanto. Quæ mandata illis præterea à Rectore cæterisq; Collegis fuerint, promptè expediteq; faciunto.

De iis, qui Musica victum quærunt.

Caput

Caput IX.

I.

QVi Muſica victum quærunt eorũ duo in Schola noſtra ſunt genera, unum eorum, qui figurato cantu utuntur: & hi Symphoniaci appellari poterunt: alterum eorum, qui choralem cantum exercent: quos Melicos appellare poſſumus: vulgò currentes & currendarios nuncupant.

II.

In utrolibet cantorum cœtu locum habere qui cupiunt: apud Rectorem prius nomina profitentor: nec quisquam, niſi aſsiduus idem ſit Scholaſticus, admittitor.

III.

Vtriſq; ut officio contineantur, mulcta certa conſtituitor: Et Symphoniacis quidem ſi ſero ad cantum veniant, ſolidus Lubecenſis unus, ſi prorſus non veniant, ſolidi tres detrahuntor,

tor: quod si frequenter delictum repetant: à Musica prorsus excluduntor.

I V.

Currendarij verò si adsint tardius, tribus: si omnino non adsint, Sex nũmis Lubecensibus cum portione panis debita mulctantor.

V.

Pecuniola ex mulctis collecta, inter eos qui officium faciundo cæteros superarunt, distribuitor. Huic rei Catalogus, cujus utriusq; Musices præfectus curam geret, servito.

V I.

Symphoniaci ergo, quotiescunq; conveniendum est, diebus solis & interdum etiam festis conveniunto: oppidumq; totum perlustranto: & pietate ac modestia ad liberalitatem civium animos invitanto.

V I I.

Quod si numero multi sunt: hyberno præsertim & pluviali tempore, ut

eò ce

eò celerius propositum iter absolvant, in choros duos dividuntor.

IIX.

Ad nuptias & convivia cantus gratia à Præceptoribus postulati, vel à viris bene de Ecclesia Scholaq; meritis, accersiti: non cibo sese potuq; obruunto: non ludendo aut saltando maculam ullam, vel suæ famæ vel Scholæ nostræ inurunto: sed modestia favorem sibi tam convivarum, quàm convivatorum concilianto: & ante tœdium discedunto.

IX.

Non etiam magno nimis numero, sed delectu habito, bini aut terni singularum vocum præsides accedunto: pecunia tamen in commune confertor: & suo tempore, præsente senatu Scholastico, ex æquo & bono distribuitor.

X.

Duo (si res ita postulat) præsides, unus morum, alter fisci constituuntor:

untor: quorum ille mores cantorum malos observet & indicet: hic verò pecuniam inspicientibus cæteris accipiat, & cantu finito Conrectori tradat: quòd si exigua canentium multitudo sit: unus utroq; munere fungitor: cæterosq; diebus Mercurij, ut canendo sese exerceant, convocandi potestatem habeto.

XI.

Qui præsidi seu præfecto morem non gesserit: is apud Rectorem, Conrectorem, Cantorem accusator: & ab illis pro ratione contumaciæ castigator. Et obœdientes quidem delictumq; agnoscentes, pro delicti tum qualitate tum quantitate ratione bona vel severitatis vel gravitatis emendantor: Refractarij vero & rebelles: tanquam Scholæ pestes, & debita portione privantor: & è Schola prorsus exterminantor.

XII.

Pecunia collecta, prout visum Senatui Scholastico fuerit, singulis vel trimestri

mestribus vel semestribus dividitor: Divisioni Collegæ omnes, cum Ecclesiæ ministro, intersunto.

XIII.

Ipsa verò partitio proportione Geometrica instituitor ita quidem, ut præsides, si diligenter muneri præsint: assem cum munusculo quodam extra ordinario accipiant: qui hospitia aut parentes non habent: aut ex eleemosyna vivunt, aut perfectius canunt: assem vel deuncem, qui hospitia commoda aut parentes superstites eosq; ditiores habent, dodrantem vel bessem: qui imperfectiùs canunt semissem aut quincuncem accipiant. Porrò prout officium quisq; & in Schola & in templo fecerit: ita ad summam illi accedito; vel de eadem decedito.

XIV.

Poterunt illi, qui hospitia nondum nacti sunt, partem aliquam ad usus necessarios ante distributionis tempus pe-

M tere,

tere: vel pignore, si postuletur, dato; vel notatione accepti deposita.

XV.

Verum ne liberalitate civium abutantur: ad rationem expensorum, & ad ea quæ emerunt monstranda Rectori vel Conrectori tenentor.

XVI.

Eodem modo currendarij, constitutis septimanæ diebus, è Schola bini modestè procedunto: nec cantum boatu clamorève rustico confundunto: sed æqualem in canendo tenorem servanto.

XVII.

Panis collectus statim cantu finito per præsides: pecunia vero singulis annis aut semestribus, per Collegas, Ecclesiæ ministro præsente, ita distribuitor: ut eorum, qui sunt maximè egeni & in studijs maximè assidui, potissima ratio habeatur.

XIIX.

Ecclesiæ ministri ad liberalitatem ci-

ves

ves hortantor: Magistratus, stelliones, Scurras, Volaterranos, ut ita dicam, Scholasticos aliaq; Catharmata, quibus & Scholæ & studia sunt contemtui, per ministrum publicum à mendicando arcento.

XIX.

Qui legibus his refragati fuerint, aut Musicam moribus deformarint: à Musica primò excluduntor: pòst pro ratione delicti è Schola eijciuntor.

Conclusio legum, & appendicula.

Caput X.

I.

LEges hæ omnes, & probationibus habitis, convocatis Collegis omnibus discipulis in Schola præleguntor: & singulis post trimestribus repetuntor. Quæ verò ad Præceptores eorumq; officium leges pertinent:

eæ in privato illorum conventu reci-
tantor.

II.

Nemo tamen à se amplius nihil re-
quiri, quàm ut legibus præscripta offi-
cia præstet, existimato: cùm plura lon-
gè facienda sint: quæ legibus hisce in-
cludi nequeunt.

III.

Et his itaq; legibus omnes parento
& cæteris quæ post doctrinæ, discipli-
næ religionis ergo ferentur, obsecunda-
dato: & honestis ac pijs Præceptorum
monitis, quæ veluti viva quædam lex
sunt: non minus quàm scriptis legibus
obtemperanto.

Index authorum, qui in Schola Flensburgensi hactenus explicati fuerunt: & deinceps quoque per vices, juvante Deo, explicabuntur.

Lectiones Classis sextæ, seu infimæ:

EDucatio puerilis: *præter alphabetum, tàm latinum quàm germanicum, simplices Catechismi partes, & inflexiones Nominum atq; Verborum, addita interpretatione germanica, continens. Unde docebuntur pueri literas cognoscere: Syllabas jungere, legere, scribere: nomina item declinare & comparare; verba verò conjugare memoriter: & ad imitationem Paradigmatum similia nomina & verba in commentarijs suis pingere.*

Etymologiæ Præcepta faciliora & maju-

majusculis literis notata, ex Grammatica Philippi legenda: sententiæ breves & faciles, quas legant & interpretentur majores, tabulæ ascribendæ. Nomenclator Nathanis Chytræi latinosaxonicus. Catechismus Lutheri Germanicus.

Lectiones Clasſis quintæ.

Etymologiæ præcepta generaliora, quæ legere in sexta didicerunt, & regulæ absq; exceptionibus, ex Philippi Grammatica, tradendæ hic sunt: & interpretandæ: & memoriæ infigendæ. Hisce cognitis faciliores Syntaxeos regulæ inchoandæ.

Disticha Catonis.

Neanisci.

Epistolæ Selectæ Iohannis Sturmij.

Nomenclator Latinosaxonicus.

Catechismus Lutheri latinus & Evangelia.

Lectiones Classis quartæ.

Etymologiæ præcepta pleniora unà cum exceptionibus: & Syntaxeos simplicis regulæ præcipuæ, ex Philippi Grammatica.

Epistolæ selectæ Sturmij.

Bucolica Virgilij.

Neanisci Sturmij.

Nomenclator.

Catechismus Lutheri, unà cum dictis scripturæ insignioribus: Psalmis quoq; brevioribus.

Evangelia Dominicalia latina.

Lectiones Classis tertiæ.

Etymologiæ, Syntaxeos, Prosodiæ, Præcepta, omnimodo absoluta, ex Philippi Melanchtonis Grammatica.

Epistolæ Ciceronis Selectæ à Sturmio.

Terentius & Horatij Odæ faciliores.

Elementa linguæ Græcæ, Argentinæ edita.

Lectiones ſecundæ Claſsis.

Lectiones primæ Claſsis.

Cæſar

Index.

Preces & Cantus ſin-*gularum Claßium.*

Pſalmodijs & precibus, operæ

Scho-

Scholaſticæ ſemper inchoantur & finiuntur. Quod officium quater fit quotidiè: manè cùm Scholas pueri adeunt: ante prandium, cùm domum diſcedunt: poſt prandium: cùm ad Scholas redeunt: ante cœnam, cùm finis fit laboris Scholaſtici.

Precatio ſuperiorum Claßium matutina.

Gratias agimus tibi, Pater cœleſtis, & Domine Deus: quod adeo clementer & paterne nos ſervaſti, per hanc noctem: oramus te: doceas & regas nos hodiè: ut juſsis tuis in omnibus obſequamur: actionesq; noſtræ cũctæ, referantur ad nominis tui gloriam: & ad proximi noſtri ſalutem. Sis quoq; propitius: guberna

berna, fove & conſerva Regem noſtrum, Principes, & Magiſtratus: & omnes eos, qui nos docent. Item parentes, fratres, ſorores, amicos & omnes homines per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Precatio inferiorum Claſsium matutina.

Here Gott Hemmelſche Vader / wy ſeggen di ewig loff vnde danck / dat du vns diſſe nacht / vor allen ſchaden ſo Vederlick hefft behödet / vnde bidden dy / lehre vns diſſen dach dhon dinen willen / behöde vnde regere vns / dat alle vnſere lhare / dhon vnde laten / di tho dinem priſe / tho beteringe vnſes Negeſten / dēnen möge. Sy ock gnedich / beware vnſen Köning / Förſten / Auerherren / Lehrer / Vader

der/Moder / Broeder / Süstere/ vnde alle Minschen dorch dinen leuen Soen vnsen HEren Jhesum Christum / Amen.

Precatio superiorum Claßium Meridiana.

Quia nos opus manuum tuarum, Deus omnipotens, ratione præditos & bonis artibus instructos esse voluisti: rogamus te: augeas in nobis Spiritum tuum Sanctum & rectum: ut ingenium, quod dedisti, feliciter excolamus: & ea semper perdiscamus: quæ faciunt ad illustrandam nominis tui gloriam: & ad procurandam proximorum nostrorũ salutem: per Iesum Christum Dominum nostrum, Amẽ.

Precatio Inferiorum Claßium Meridiana.

HEre

HEre Gott Hemmelsche Vader / dewile du vns Minschen vornünfftige Creature geschapē hefft/ de iummertho / wat gudes lehren/ vnde dhon schölen/ so mehre in vns dinen hilligen Geist/ dat wy dinen willen vth dinem worde recht erkennen lehren / dinen Namen hillich vnd grodt macken / vnsem Negesten tho sinem heil / di tho dinen ehren deenen mögen/dorch vnsen HEren Jesum Christum / Amen.

Precatio Claßium superiorum Vespertina: cùm exitur è ludo.

Gratias agimus tibi, Pater cœlestis: cùm pro alijs infinitis tuis beneficijs: tùm verò pro doctrinæ munere. Fac obsecro: ut piè feliciterq; in eo cursu progrediamur: atq; aptiores evadamus indies magis magisque: ad Eccle-

siæ

ſiæ tuæ & Reipub. utilitatem promovendam: per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

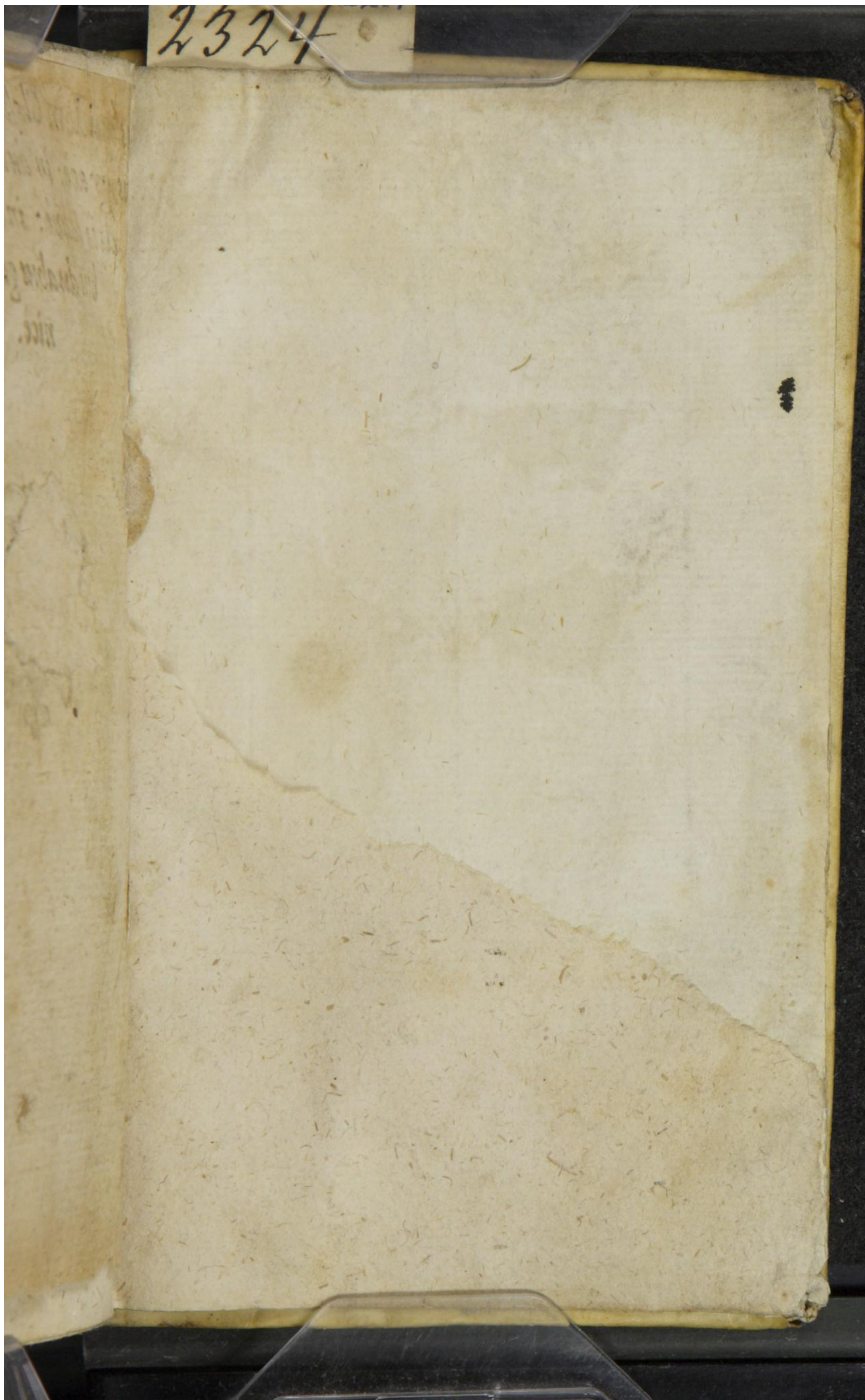
Precatio inferiorum Claſſium Veſpertina.

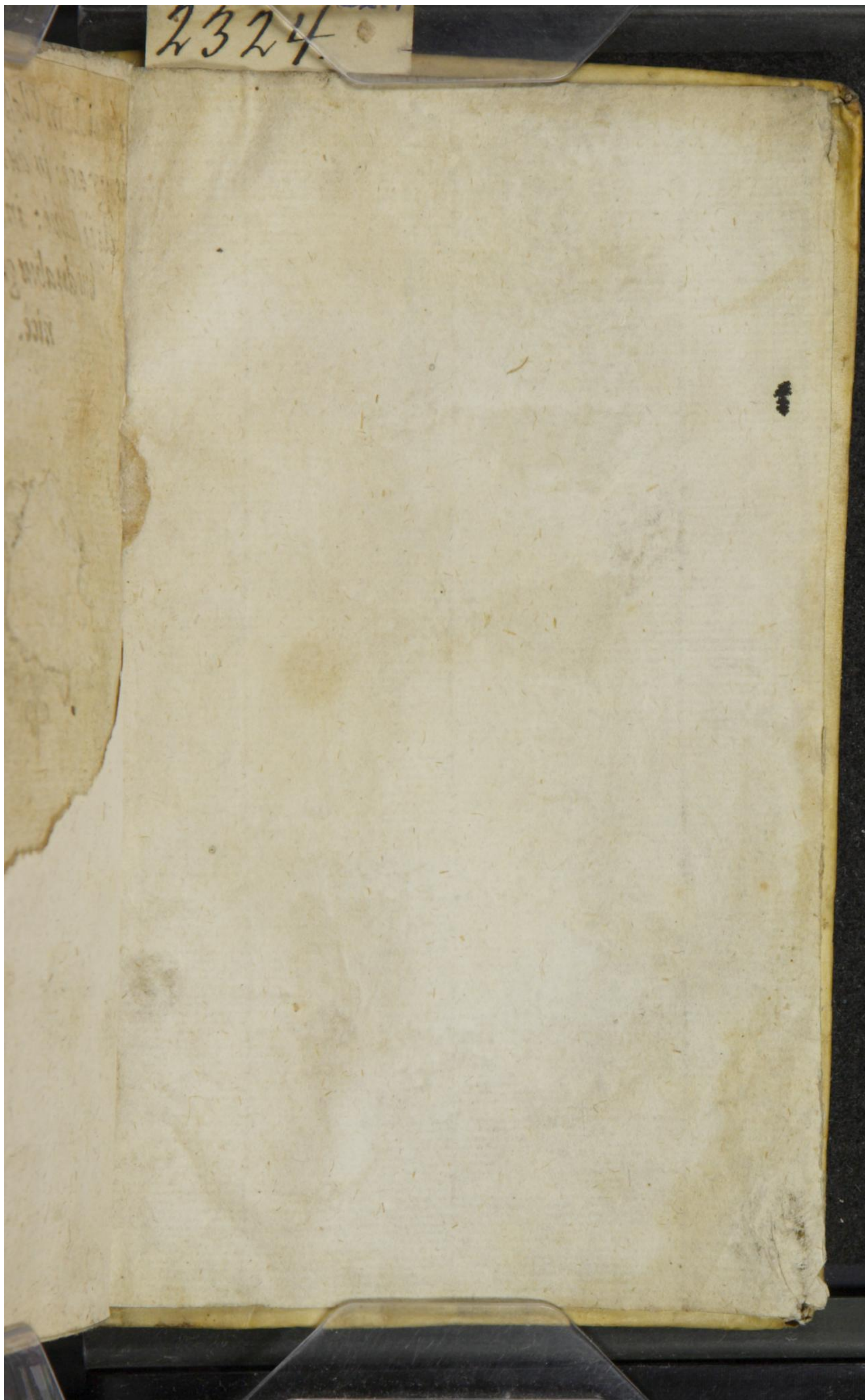
HEre Gott Hemmeiſche Vader / wy ſeggen dy ewig loff vnd danck / vor dine düre gaue der lehre / giff vns in der ſüluigen ock hillich vnde wol / vorth tho farende / dat wy jummer / van dage tho dage geſchickeder werden / vnde vnſem Negeſten tho ſynem heil / di tho dinen ehren denen mögen / dorch vnſen HEren Jeſum Chriſtum / Amen.

Formulis hiſce precandi ſingulis diebus, ſingulas Catechiſmi partes ſubiiciuntur: in duabus

bus quidem Claßibus ſuperiori-
bus græcè: in duabus interme-
diis latinè: in inferiori-
bus duabus germa-
nicè.

2324

2324